

HUMANIST

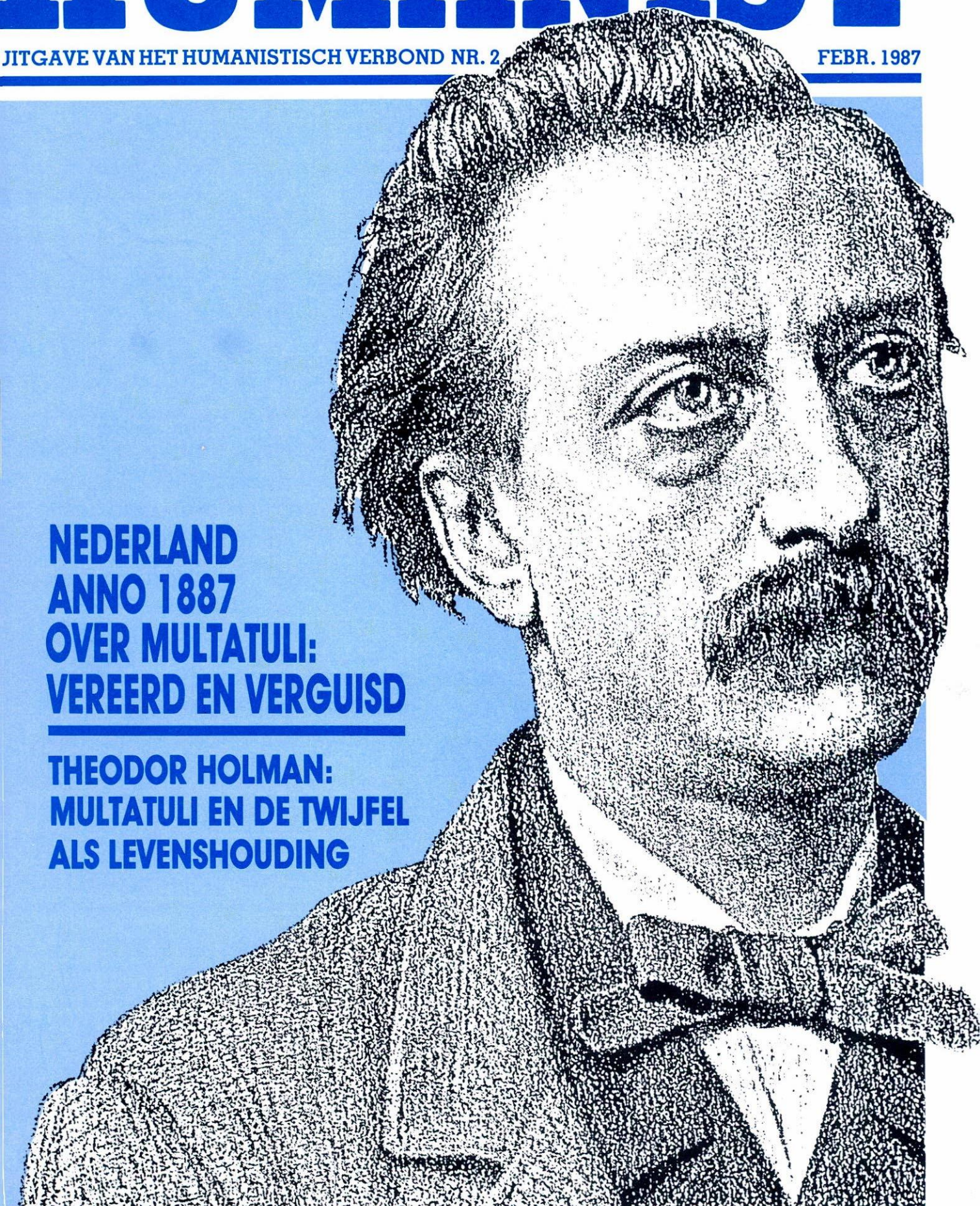
JITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND NR. 2

FEBR. 1987

**NEDERLAND
ANNO 1887
OVER MULTATULI:
VEREERD EN VERGUISD**

**THEODOR HOLMAN:
MULTATULI EN DE TWIJFEL
ALS LEVENSHOUDING**

DE ROEPING VAN DE MENS IS MENS TE ZIJN

Het bestuur van het BEJAARDENCENTRUM „A.G. Wildervanckhuis“ te Veen-
dam, aangesloten bij de Humanistische Stichting Huisvesting Bejaarden,
roept sollicitanten op voor de functie van

HUMANISTISCH GEESTELIJK RAADSVROUW/MAN

Aangeboden:

- een aanstelling voor 12 uur per week in dienst van de Humanistische Stichting Geestelijke Verzorging;
- salariering afhankelijk van leeftijd, ervaring e.d. in schaal 10 van de CAO Bejaardentehuizen.

Gevraagd:

- een afgeronde studie aan het Humanistisch Opleidings Instituut;
- affiniteit met de problematiek van het ouder worden.

Aanstelling geschiedt in overleg met het Humanistisch Verbond, in samen-
werking met de coördinator geestelijke verzorging HSHB, mevrouw M. van
der Schaaf, tel. 030-318145.

Sollicitaties dienen gericht te worden aan de Directeur van het A. G. Wilder-
vanckhuis (Dhr. P. Bakker), Borgerspark 2, 9642 LN Veendam, binnen drie
weken na verschijnen van dit blad.

H E T M A A N D B L A D HUMANIST

I S E E N U I T G A V E V A N H E T
H U M A N I S T I S C H V E R B O N D

42ste jaargang februari 1987 nummer twee

postbus 114, 3500 AC Utrecht, 030-318145

R E D A K T I E

Hes van Huizen/Ingeborg van Teeseling

V O R M G E V I N G

Hes van Huizen/Rik Tazelaar

M E D E W E R K E R S

Guus den Besten
Bert Boelaars
Ingrid Cramer
Anette Fienig
Theodor Holman
Tom Janssen

Koos Meinderts
Albert Nieuwland
Michel Pellanders
Chris Pennarts
Martin Šimek
Liesbeth Sluiter

Gerdie Snellers
Karin Scholtz
Frits Stoffels
Rob Tielman
Sylvia Weve

R E D A K T I E K O M M I S S I E

Henk Smit (voorzitter)
Mettha de Nachtegaal

Rina Spigt
Hans Martens

Kopij voor het maartnummer moet uiterlijk 12
februari bij de redactie zijn. Kopij sturen naar:
Redactie Humanist, postbus 114, 3500 AC Utrecht.
Dit blad is gedrukt bij Brouwer Offset bv, Utrecht.

**Al eens gedacht om
lid te worden van het
Humanistisch Verbond?
Een mooie gedachte.
En nu makkelijk
te realiseren.**

De contributie voor het lidmaat-
schap van het HV stelt u zelf vast. De
minimumcontributie is f 65,- per
jaar, inclusief een abonnement op
de „Humanist“. Mede-leden hoeven
geen contributie te betalen. Als
richtlijn voor de vaststelling van de
bijdragen houden veel leden een
half procent van hun inkomen aan.
Voor leden met een bruto inkomen
beneden de f 18.000,- per jaar be-
draagt de minimumcontributie
f 45,- per jaar. Voor jongeren onder
de 27 jaar bedraagt de minimumkon-
tributie f 30,- per jaar. Gezinsleden
en huisgenoten kunnen zelfstandig
lid worden voor f 15,- per jaar. Men
ontvangt dan geen „Humanist“.

Even voorstellen

Sinds 1 januari is de redactie van de
Humanist uitgebreid met een redaktri-
ce: Ingeborg van Teeseling (26). Zij
schrijft reeds enige jaren regelmatig
boeiende interviews en reportages voor
de Humanist. Nu dus niet meer als free-
lancer maar als redactrice. Ingeborg is
één dag per week bij het HV in dienst.
Redakteur Hes van Huizen werkt daar-
om vanaf 1 januari drie in plaats van
vier dagen per week voor de Humanist.
Daarnaast verzorgt hij één dag per
week andere uitgaven van het HV (fol-
ders en brochures).

HV PLEIT VOOR INVOERING VAN REFERENDUM ALS AANVULLING OP DE DEMOKRATIE

Onze democratie is het beste politieke systeem dat we kennen. Maar ons parlementaire stelsel vertoont wel gebreken. Het invoeren van de mogelijkheid om een referendum te houden kan ten dele tegemoet komen aan deze tekortkomingen. Daarom is het Humanistisch Verbond voorstander van de invoering van een zogenaamd *korrektief wetgevingsreferendum*. Het HV voelt nog weinig voor het veel verder gaande *volksinitiatief*. Dit is, heel bondig weergegeven, het standpunt van het hoofdbestuur van het HV over het al dan niet invoeren van het referendum in het Nederlandse politieke systeem. Daarmee stelt het HV zich achter het unanieme advies van de commissie-Biesheuvel. Deze hooggeleerde staatskommissie studeerde enige jaren op de wenselijkheid van het invoeren van referenda en volksinitiatieven. Tientallen landen kennen al jaren de mogelijkheid van volksstemmingen over speciale onderwerpen.

Nederland is een moderne verzorgingsstaat met een ingewikkeld proces van beleidsvorming. Daardoor gaan er wel eens zaken mis en worden de democratische uitgangspunten geschaad. Voorbeelden zijn er de laatste jaren genoeg geweest. Denk u maar aan de koehandel rondom kwesties als abortus, kernbewapening en momenteel euthanasie.

Beslissingen worden soms door parlementaire minderheden jarenlang geblokkeerd of overhaast geforceerd. Terwijl er onder de bevolking een duidelijke meerderheid voor of juist tegen is. In Nederland is het vaak de onoverkomelijke koalitiëvorming die zorgt voor een tegenstelling tussen wat de meerderheid van de bevolking wil en wat parlement en regering beslissen. Kiezers weten dan hun stem misbruikt. Vol afkeer zien zij politieke impasses ontstaan, en voor velen is het reden om te gaan twijfelen aan de geldigheid van de genomen besluiten. Het houden van een referendum kan zulke onvolkomenheden in onze democratie teniet doen.

Aanvulling

Het Humanistisch Verbond ziet de invoering van het referendum dus als een correctie, een aanvulling op het politieke systeem. Niet als een vervanging. Daarom is gekozen voor die speciale vorm van referendum waarbij het parlement niet wordt gepasseerd: het zogenaamde *korrektief wetgevingsreferendum*. Alleen wetsvoorstellen die reeds door Tweede én Eerste Kamer zijn aangenomen, komen in aanmerking. De omstreden kwestie wordt dan nog eens getoetst bij de kiezers. Het is in dat stadium al uitvoerig in alle politieke gelegenheden besproken, is behandeld in parlement en getoetst aan de grondwet. Door de grote aandacht in de media zullen alle voors en tegens ook bij het pu-

bliek bekend zijn. Hiervoor zal een te grote versimpeling kunnen worden voorkomen.

Een grote opkomst bij een referendum vindt het HV van groot belang. Daarbij pleit het Verbond ervoor om de uitslag van een referendum pas te aanvaarden als tenminste 35% van de kiezers vóór

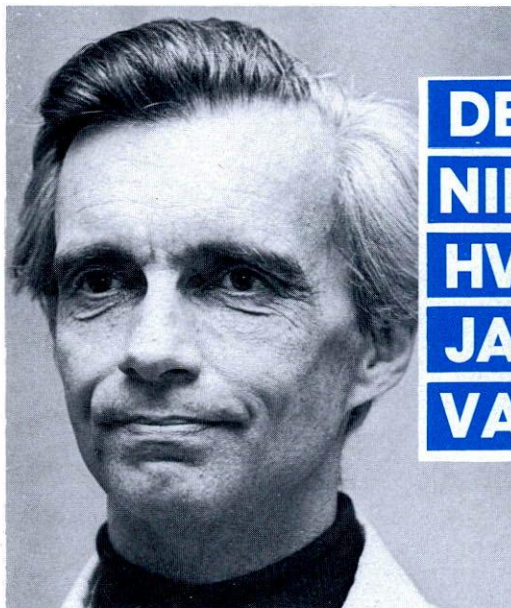
stemde. Dit kan beletten dat radikaal-linkse en radikaal-rechtse groeperingen elkaar gezamenlijk vinden in het afwijzen van een kompromis. Een hoge drempel van 35% verkleint het risico van zo'n bundeling van „negatieve” krachten.

Het Humanistisch Verbond stelt voor om eerst ervaring op te doen met het houden van referenda. Na een proeftijd zou dan een definitieve regeling in kunnen gaan. Het Verbond voelt voorlopig weinig voor het invoeren van het veel verdergaande *volksinitiatief* of het *raadplegend referendum*.

Hes van Huizen

De complete tekst van het HV-standpunt over het referendum kunt u aanvragen door even te bellen naar het Erasmushuis: tel. 030-318145.

U kunt natuurlijk ook een kaartje sturen: postbus 114, 3500 AC Utrecht.

**DE BEOOGDE
NIEUWE
HV-VOORZITTER:
JAN GLASTRA
VAN LOON**

Foto: ANP

Het hoofdbestuur van het HV heeft onlangs Jan Glastra van Loon (67) voorgedragen als de kandidaat voor het voorzitterschap van het Humanistisch Verbond. Op het kongres dat eind mei wordt gehouden, zal Rob Tielman aftreden. Hij is dan tien jaar voorzitter geweest.

De door het hoofdbestuur beoogde opvolger is hoogleraar in de rechtsfilosofie en voorzitter van D66 in de Eerste Kamer. De heer Glastra van Loon studeerde medicijnen, rechten, filosofie en sociologie. Van 1973 tot 1975 was hij staatssecretaris van Justitie in het kabinet-Den Uyl. Na een konflikt met minister Van Agt nam Glastra van Loon ontslag. Van 1976 tot 1979 was hij de algemeen voorzitter van D66. In een volgend nummer van de Humanist zullen wij een uitgebreid interview met de beoogde voorzitter publiceren. (HvH)

WIE ZIJN WIJ VROUWEN IS THEMA HV-VROUWENDAG

Op zaterdag 14 maart zal in het Erasmushuis de zevende HV-vrouwendag worden gehouden. Dit jaar is het thema: „Wie zijn wij vrouwen?” Daarbij wordt gebruik gemaakt van het laatst verschenen boek van Anja Meulenbelt dat gaat over seksisme, racisme en klassisme. In de inleiding van „De ziekte bestrijden, niet de patiënt” schrijft zij: (...) „Zijn de ervaringen van een Indische of Antilliaanse vrouw dezelfde als die van een witte Nederlandse? Streeft een vrouw uit de arbeidersklasse of van boerenafkomst dezelfde emancipatie na als een vrouw uit de middenklasse? Zijn onze verhoudingen met „de mannen” hetzelfde, met zwarte mannen, Joodse mannen, buitenlandse mannen? Het was in het begin van de jaren zeventig voor veel vrouwen een nieuwe ontdekking om „wij” te kunnen zeggen. Wij vrouwen. Nadat wij ons zolang uitgesloten hadden gevoeld van de categorie „mensen”. We zagen het gemeenschappelijke dat verborgen was gebleven zolang we van elkaar verdeeld waren, elk toegewezen aan of horend bij eigen man, vader, vriend of echtgenoot. Ik herinner me de werkgroepen op het eerste grote vrouwencongres in 1972, de groepen waarin getrouwde en onge-

trouwde vrouwen ervaringen uitwisselden, de groep „verdeel en heers” waarin echtgenotes en de vriendinnen van getrouwde mannen elkaar de waarheid zeiden. We zitten uiteindelijk allemaal in hetzelfde schuitje, concludeerden we, alle vrouwen delen binnen deze maatschappij een tweederangspositie. Allemaal worden we van mannen afhankelijk gehouden, verdienen we minder omdat we geacht worden te trouwen, allemaal moeten we minstens ons eigen huishouden doen, allemaal lopen we meer gevaar dan mannen op mishandeling, op seksueel geweld.

Wij, vrouwen. Zeker waren er ook momenten van verwarring, van het gevoel dat er iets niet helemaal in orde was, in die eerste jaren van euforie. Bijvoorbeeld toen ik verzeild was geraakt in een groep vrouwen die met elkaar praatten over hun verhouding tot hun werksters, en het tot me doordrong dat de werksters, ook vrouwen, er niet bij waren. Meningsverschillen tijdens discussies hoe buitenlandse vrouwen, Turkse, Marokkaanse, meer bij de vrouwenbeweging betrokken konden worden. Hoe krijgen we ze naar het vrouwenhuis, werd er gezegd. Ze. Wat heb-

ben we ze te bieden zeiden anderen, wij moeten naar hen toe, niet zij naar ons. Scheuren in een veronderstelde eenheid. Het feminisme van de jaren tachtig wordt gekenmerkt door de erkenning van verschillen tussen vrouwen. Meidengroepen zeggen wij jongeren, tegenover jullie ouderen. VIDO-vrouwen zeggen wij ouderen, tegenover jullie jongeren. Zwarte vrouwen hebben zich georganiseerd en zeggen wij zwarten, tegenover jullie witten. Joodse vrouwen hebben eigen groepen, Turkse, Marokkaanse vrouwen. Lesbische vrouwen. Vrouwen uit de arbeidersklasse merken op dat ze zijn ondervertegenwoordigd in de vrouwenbeweging en organiseren eigen steungroepen, zo ook vrouwen uit andere klassen. Het vroegere „wij” is niet langer onprobleematisch, het blijkt vanaf het begin niet zo simpel het wij van „wij vrouwen” te zijn geweest. Sommigen betreuren wat ze zien als een versnippering van de vrouwenbeweging, een uiteenvallen in fracties. Ik niet. Een geforceerde eenheid sluit altijd groepen uit, creëert nieuwe dominantie, bestrijdt één onderdrukking met het in stand houden van een andere. En was dat niet precies wat we de linkse beweging verweten, wij, de feministes van het eerste uur, dat onze belangen en ervaringen ondergeschikt werden gemaakt aan een vermeend „algemeen” belang? „Twee gedachten”, zegt Adrienne Rich: „er bestaat geen beweging die alleen „ik” weet te zeggen. Er bestaat geen collectieve beweging die voortdurend voor ieder van ons spreekt”. Een nieuw wij, niet de pluralis majestatis van een dominante groep die namens de anderen denkt te spreken, maar het wij van: wij die van elkaar verschillen, wij die niet hetzelfde willen zijn, moet nog verworven worden. Om verschillen te overbruggen moeten we ze kennen.”

In de volgende Humanist zal uitgebreid aandacht worden besteed aan dit boek.

VERLANGEN UIT ACHTERLAND

Een verlangen uit het achterland heet de expositie die van 2 tot en met 27 februari is te zien in de grote zaal van het Erasmushuis. U kunt dan kijken naar ruim veertig zwart/wit-foto's van Aart van Ginkel. Al jaren is fotografie de grootste passie hem. Hij woont in Hoevelaken en daar fotografeert hij ook de mensen. 's Zomers komt hij ze tegen op boerderijen tijdens het hooien. 's Winters zoekt hij ze op in de plaatselijke kroeg. Aart van Ginkel legt bij zijn portretfotografie grote nadruk op kleding en entourage. De expositie is gratis te zien op werkdagen van 10.00 uur tot 17.00 uur. Adres: Oudkerkhof 11 in Utrecht.

Op de themadag van de HV-Vrouwen zal Anja Meulenbelt een inleiding over haar boek houden en in diskussie gaan. Verder zijn er film en video-voorstellingen, gespreksgroepen, worden er boeken verkocht, is er een tentoonstelling en muziek. De dag begint om 10.30 uur en eindigt om ongeveer 16.00 uur. De kosten zijn acht gulden per persoon (thee, koffie en lunch).

Als (reis)kosten een onoverkomelijk probleem vormen, kunt u contact opnemen met Margreet de Leeuw. U kunt zich voor deze dag aanmelden bij: de HV-Vrouwengroep Postbus 114, 3500 AC Utrecht, ter attentie van Dini Boer. U kunt ook bellen: 030-318145 (tijdige aanmelding is van belang gezien het beperkte aantal plaatsen).

Hes van Huizen

INGEDIENDE KONGRESVOORSTELLEN ZEER GEVARIEERD

Op 23 en 24 mei wordt in Rotterdam het tweejaarlijkse kongres gehouden. Behalve wisseling van het voorzitterschap en bespreking van het beleid zullen ook alle ingediende kongresvoorstellen worden behandeld. Dit maal zijn er in totaal 19 ingediend. Hierbij een korte opsomming en summier aanduiding van de inhoud.

Slechts zes van de in totaal 64 gemeenschappen hebben voorstellen ingediend. Het hoofdbestuur komt zelf met 6 en de HV-Jongerengroep met 1 voorstel. De gemeenschap Amsterdam is absoluut rekordhouder met 5 voorstellen, Hilversum een goede tweede (3) gevolgd door Amersfoort (2).

Voorstel 1 is van het hoofdbestuur zelf dat een vernieuwde versie van het Humanistisch Manifest wil vaststellen. Voorstel 2 is van de gemeenschap Zuid-Oost Twente en gaat over konceptie, bevruchting dus. Men wil een werkgroep die de ethiek bestudeert van de moderne technische methoden, het draagmoederschap en de individuele wens naar het ouderschap. Het hoofdbestuur vindt het een goed voorstel.

Voorstel 3 is van de afdeling Amsterdam die de humanistische identiteit van de HSHB-huizen wil versterken. Het hoofdbestuur stelt dat dat al wordt nagestreefd en dat het HV beperkte invloed heeft op de HSHB. Het voorstel wordt dan ook ontraden.

Voorstel 4 is weer van het hoofdbestuur en stelt dat een bestuurlijke functie in het HV niet is te verenigen met een dienstbetrekking bij het HV of één van de werktichtingen, tenzij het bestuur dat toestaat. Voorstel 5 is van Alkmaar en gaat over de wenselijkheid van het HV-lidmaatschap bij bestuurders, functionarissen en vertegenwoordigers van het Verbond. Het hoofdbestuur is er zeer ongelukkig mee. Immers, het rakelt hiermee de hele discussie over met na-

me het al dan niet verplichte lidmaatschap voor functionarissen weer op. Dat deel van het voorstel wordt dan ook sterk ontraden. Voorstel 6 is afkomstig van de gemeenschap Den Haag/Wassenaar die de discussie rondom het nieuwe Humanistische Perspektief wil uitstellen. Men acht het draagvlak momenteel te klein en wil daarom een andere procedure. Het hoofdbestuur wil vasthouden aan de lopende gang van zaken en ontraadt het voorstel sterk. Voorstel 7: het woord **gemeenschap veranderen in afdelingen**. Een oud discussiepunt, nu opnieuw ingebracht door het hoofdbestuur.

Voorstel 8 is weer van de gemeenschap Amsterdam dat de inhoud van het kongres wil verbeteren. Immers, het programma is vaak overladen en de mogelijkheid tot goede discussie klein. Amsterdam wil een beleidsgroep instellen (mèt jongeren) die de vergaderorde bekijkt. Het hoofdbestuur onderschrijft deze kritiek ten dele. Maar stelt fijntjes dat

HV-KONGRES OP 23 EN 24 MEI HOOG IN ROTTERDAM

Het zevenentwintigste kongres van het Humanistisch Verbond zal dit jaar in Rotterdam worden gehouden. Op zaterdag 23 en zondag 24 mei zal de riante Dakzaal van het restaurantcomplex Engels bovenop het Groothandelsgebouw vollopen met de afgevaardigden uit de gemeenschappen die rekenschap en verantwoording zullen vragen van het hoofdbestuur.

Driehoeksrelatie in Humburg

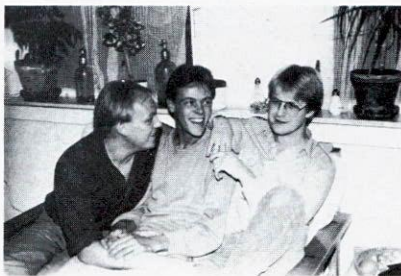
Eind vorig jaar verscheen een extra dik nummer van het humanistisch jongerenblad Humbug, een uitgave van HV-jongeren. Veel aankondigingen van activiteiten zoals thema-avonden en het 14de jongerenweekend op 13 februari. Maar ook een kerstverhaal, een artikel over pedofilie en antwoord op de vraag waarom er bij de vrouwenwerkgroep van de humanistische jongeren geen mannen mogen.

Het omslagverhaal gaat over een driehoeksverhouding Taco, Hans en

Frans hebben al drie jaar zo'n driehoeksrelatie. En dat gaat goed, blijkt uit het interview dat Humbug met hen had. Geïnteresseerde jongeren kunnen Humbug gratis toegestuurd krijgen. Een telefoontje naar het HV is voldoende: 030-318145.

HUM BUG

Humanistisch Verbond
Vierde jaargang december 1986

- EEN UNIEKE RELATIE (PAG. 6-7)
- JEUGD EN SEKSUALITEIT (PAG. 8-9)

VERVOLG VAN PAG. 5 SAMENVATTING KONGRES- VOORSTELLEN

meer verbetering is te verwachten van kwalitatief goede voorstellen en betere voorbereiding. Ontladen dus. Ook voorstel 9 komt uit Amsterdam en ook dit voorstel wordt door het bestuur ontraden. De gemeenschap wil een speciaal ledenplan dat in 1990 tenminste 30.000 nieuwe leden moet opleveren. Voorstel 10 is van de HV-Jongereengroep. Zij willen een speciaal tientjes-lidmaatschap voor jongeren onder de 26 jaar. Momenteel is dat nog f 30,-. Het hoofdbestuur ziet er niet veel in. Momenteel zijn er slechts 250 leden onder de 26 jaar ondanks de speciale f 30,-regeling. Het bestuur vindt dat geen onoverkomelijk bedrag. Voorstel 11 is om een „sympathiserend lidmaatschap” in te stellen. Het hoofdbestuur heeft in principe geen bezwaar tegen dit voorstel van Amsterdam. Dat geldt ook voor voorstel 12, ook uit Amsterdam afkomstig. Men wil een kennismakingsabonnement op de Humanist instellen, voor een speciale prijs.

Voorstel 13 gaat weer over iets heel anders. Hierin wil de gemeenschap Amersfoort een speciaal Verbondslid laten maken en symbolen laten ontwerpen. Het hoofdbestuur ziet er niets in. Voorstel 14 gaat over uitbreiding van het aantal kwaliteitszetels van de Verbondsraad van 10 naar 15.

Het hoofdbestuur raadt dit voorstel ten zeerste aan, want diende het ook in. Gemeenschap Amersfoort wil in voorstel 15 dat de plaatselijke afdeling meer wordt betrokken bij de organisatie van het kongres. Volgens het hoofdbestuur gebeurt dat al. Vervolgens zijn er drie opeenvolgende voorstellen vanuit Hilversum die gaan over de eisen die aan de financiële verslaglegging (16) moeten worden gesteld (hoofdbestuur: is overbodig), en aan de begroting (17). In voorstel 18 wil Hilversum dat een afdeling geen geld meer krijgt als het geen rekening en verantwoording wil afleggen aan het hoofdbestuur over het beheer van de gemeenschapsgelden. Een goed voorstel vindt het hoofdbestuur. Het laatste, 19de kongresvoorstel is een zeer uitvoerig voorstel van het hoofdbestuur om te komen tot een nieuwe vergaderorde op het kongres.

Tot zover een snelle rondgang langs alle voorstellen die op het kongres in mei zullen worden besproken. Wilt u graag uitgebreid rondkuieren en precies het fijne van elk voorstel weten, dan kunt u het hele pakketje bij de direktiesekretariaat op het centraal buro aanvragen. Tel.: 030-318145, adres: Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

Hes van Huizen

HOM: NEDERLANDS ONTWIKKELINGSBELEID VOOR INDIA MOET ANDERS

Het idee dat je armoede bestrijdt door het bevorderen van de economische groei, is een grote misvatting. Dit stelt de India-deskundige Jan Breeman in de onlangs verschenen brochure van het HOM over de mensenrechten en het ontwikkelingsbeleid in India. Het HOM, Humanistisch Overleg Mensenrechten hekelt in deze uitgave het beleid van de Nederlandse regering ten aanzien van de ontwikkelingshulp aan India. Ook wordt aangegeven hoe het anders, beter zou kunnen. En moeten.

Nederland geeft jaarlijks zo'n 200 miljoen gulden ontwikkelingshulp aan India. Slechts éénderde van dit geld is bestemd voor de allerarmsten die onder de armoedegrens leven. En in de praktijk komt maar een deel ook echt bij hen terecht. Toch beweert de Nederlandse regering zich in te zetten voor een menswaardig bestaan van die allerarmsten. Professor Breeman, hoogleraar ontwikkelingssociologie gelooft daar niks van.

„Die doelstelling is opgegeven, als het al ooit een serieuze doelstelling is geweest. Daar kunnen we het beleid eigenlijk niet eens meer op aanspreken. De armoedebestrijding wordt alleen af en toe nog eens herhaald terwille van de publieke opinie, als een soort legitiemer van ontwikkelingshulp. Exportbevordering, het veilig stellen van het Nederlands marktaandeel en op z'n best een beetje verzelfstandiging van India. Dat zijn de doelstellingen. Ik zie het ontwikkelingsbeleid dan ook als een directe afspiegeling van wat er in onze samenleving gebeurt. Allerlei groeperingen in Nederland worden in de kou gezet. Is het dan toevallig dat het beleid over de grenzen ook groepen in de kou zet?(...)“

Aantrekkelijke afzetmarkt

Niet kinderachtig, deze beschuldiging aan het adres van het CDA-VVD-kabinet. Ontwikkelingshulp wordt toch gegeven om mensonwaardige armoede te bestrijden? Het HOM legde deze vraag voor aan het CDA-Tweede Kamerlid Hans Guatherine van Weezel. Diens reactie blijkt de kritiek van Jan Breeman eigenlijk alleen maar te onderbouwen. Zijn antwoord is opmerkelijk, daarom een uitgebreid citaat: „We moeten ons goed realiseren dat India helemaal niet zo geïnteresseerd is in die ontwikkelingsgelden. India wil economische samenwerking, trawlers, fabrieken, visafslagen. Voor armoedebestrijding is dat land nu eenmaal weinig gevoelig. Dus vinden er onder het kopje van ontwikkelingssamenwerking allerlei activiteiten plaats op economisch gebied. India is door haar grote bevolking voor het westen nu eenmaal aantrekkelijk als afzetmarkt. En dat is op zich niet verkeerd. Er zou alleen een wat duidelijker scheiding moeten komen tussen charitatieve hulp, waar je niets aan overhoudt, en economische hulp. In de publieke opinie bestaat nog vaak het beeld dat die 200 miljoen die we jaar-

lijks geven naar de sloppenwijken gaat. Dat is natuurlijk niet zo. Laten we dat dan maar duidelijk maken door de verschillende vormen van hulp te splitsen in dertig procent charitatieve hulp en de rest voor economische hulp. Verhogen van het aandeel charitatieve hulp lijkt me niet zinvol. Door de bureaucratie in veel derde wereldlanden zit Ontwikkelingssamenwerking met een groot tekort aan geschikt bevonden projecten die ze kan steunen. Wanneer Ontwikkelingssamenwerking nog meer geld in de charitatieve sfeer zou moeten besteden, moeten we zo langzamerhand de ramen van het Binnenhof open zetten en een paar miljard eruit gooien. Dan ga ik wel buiten staan met mijn hoed om het op te vangen en dan ben ik tevens de enige die ermee geholpen is.“

Aldus de woordvoerder van de grootste regeringspartij. Daarnaast geeft PvdA-Kamerlid Henk Knol z'n mening. Hij vindt dat het geld beter voor andere landen is te gebruiken. Ook minister Bukman komt in het HOM-boekje aan het woord. Hij zegt helaas weinig. Of het zou moeten zijn dat... (hou u vast) als in het beleidsplan niet wordt gerept over de mensenrechten in India het niet zo is dat de mensenrechten hem niet ter harte zouden gaan. Of zo iets.

Hoe anders

Zou het Nederlandse ontwikkelingsbeleid ten aanzien van India anders kunnen? Zou het meer kunnen bijdragen aan de verbetering van de situatie van de 320 miljoen die onder de armoedegrens leven?

Het HOM vindt van wel en pleit ervoor de hulpverlening voor een groter deel te richten op projecten die daar direct aan bijdragen. Dat is alleen mogelijk als er een politiek klimaat heerst waarin de armen ook zelf kunnen opkomen voor hun rechten. Momenteel gaat dat in India gepaard met veel geweld. Daarom moet Nederland, de Nederlandse regering ook aandacht hebben voor de mensenrechten in India. Het HOM pleit er verder voor om een vaste paragraaf over de mensenrechten op te nemen in de jaarlijkse beleidsplannen.

Hes van Huizen

Het HOM-boekje „Hoe anders, mensenrechten en ontwikkelingsbeleid in India“ telt 44 pagina's en kost drie gulden. U krijgt de brochure thuisgestuurd als u f 4,75 (dat is inclusief port) overmaakt op giro 1460115 van het HOM in Utrecht onder vermelding van „Brochure India“. Nadere informatie kunt u krijgen bij het HOM, tel. 030-318145.

"HIJ LEEFDE EEN EEUW TE VROEG" EEN TREURIGE TIJD ZAL HET

Het is deze maand honderd jaar geleden (zo lang alweer...) dat Eduard Douwes Dekker, beter bekend als Multatuli, stierf. Er zullen weer brede stromen met mooie woorden aan hem worden gewijd. De vele kolommen in dag- en weekbladen zullen overwegend bol van lof staan over de man van Lebak. Immers, controversieel is hij al lang niet meer.

Dat is wel eens anders geweest. Toen Multatuli een eeuw geleden overleed, werd hij mateloos vereerd maar ook bodemloos verguisd.

Frits Stoffels speurde voor de *Humanist* in de kranten en tijdschriften anno 1887 en geeft een onthutsend beeld van de heftige reacties van het „zelfgenoegzame“ volkje op het overlijden van Multatuli. Via de kolommen van bijvoorbeeld *De Dageraad* en *Het Dompertje* zien we Multatuli zoals tijdgenoten hem zagen. Maar tegelijk geeft het een schets van 19e eeuwse Nederland waar rechtgeaarde atheïsten iemand konden aanbidden als een god, en waar bijbelvaste christenen „de man des haats“ de hel in vervloekten. Hoeveel er in die honderd jaar nou echt is veranderd, mag u zelf beoordelen.

„Dit is geen bui, dit is het einde.“ Die woorden luidden Multatuli's laatste aardse gevecht in. Een aanval van astma deed hem op zaterdag 19 februari 1887, nu honderd jaar geleden, voorgoed verstommen. Intussen vierde Nederland feest: de koning was jarig, en Holland hoste over straat.

Multatuli stierf in stilte, ver van huis en feestgedruis, in het Duitse Nieder-Ingelheim. Daar leefde de schrijver sinds enige jaren in een soort van zelfgekozen verbanning. Naar eigen zeggen was hij moe. „Moë van geredekavel, moë van scherpste, moë van vruchteloze inspanning. Moë van ergernis, moë van teleurstelling, moë van pogen. Moë eindelyk van m'n eigen gelykhebbery.“

door Frits Stoffels

Mondjesmaat drong het nieuws van Multatuli's overlijden in de Nederlandse perskolommen door. De vrienden van de schrijver wilden weinig ruchtbaarheid. Het leek hun niet juist dat men Multatuli, vaak miskend in hun ogen, de laatste eer gaf waar de eerste nog nooit ten volle gegeven was. De voormalige assistent-resident in Nederlands-Indië had immers nooit z'n baan teruggekregen. Hij moest die opgeven na een strijd voor een rechtvaardig beleid in de grote Nederlandse kolonie.

Op maandag 21 februari een eerste, minuskul berichtje achterin het *Algemeen Handelsblad*: „Heden komt het bericht, dat de heer Eduard Douwes Dekker (Multatuli) te Nieder-Ingelheim in den ouderdom van bijna 67 jaren is overleden. De heer Dekker werd in maart 1820 te Amsterdam geboren.“ Dat was alles. De *Standaard*, het dagblad van Abraham Kuyper en diens neo-calvinisten, bracht het nieuws pas op dinsdag. De krant hield zich die dagen meer bezig met de koningsfeesten, met een geval van inentingsdwang in Voorthuizen, en pesterijen tegen rechtzinnige calvinisten in Oldeboorn.

Een zekere mevrouw De Haas, bewonderaarster van Multatuli, reisde na lezing van het krantebericht echter spoorlags naar Duitsland, om het sterfhuus en het opgebaarde lijk te bezoeken. Later bracht ze gevoelvol verslag uit: „Wat gevoelde ik niet op dien eenzame tocht, waar ik meermalen vergezeld ben geweest van Hem die ik nu de laatste eer ging bewijzen (...) Hoe bonsde mij 't hart toen ik de hand aan de deur van 't

G HEEFT MEN GEZEGD. WAT N ZIJN, DIE KOMEN MOET!"

hek sloeg dat onmiddellijk toegang verleende tot het geliefd verblijf van den onschatbare bewoner." Even later was ze aan het bed van de dode. „Als in 'n droom en door mijn tranen heen stond ik te staren op dat edel interessant gelaat (...) Dáár stond het schaakbord met den laatsten zet van zijn hand, dáár lei de pen door hemzelf neergelegd op 't onvoltooid schrijfwerk waaraan hij nog kort te voren bezig was... Uit dit heiligdom nam ik de indrukken meê die mij tot 't laatst zullen bij blijven staan, en waaraan de herinnering alleen mijn hart met eerbied en bewondering vervult (...) Daar zaten we, 't hart vol berouw, de mond vol lof over onzen onwaardeerbaren Meester en Voor ganger!"

Karige berichtgeving

Op de volgende dagen sijpelden meer nieuwtjes Nederland binnen. Multatuli werd als eerste Nederlander gekremerd. „Het lijk van Multatuli is naar Gotha gebracht en zal aldaar hedennamiddag verbrand worden in den lijkoven der Duitsche Vereeniging voor lijkverbranding", meldde het *Algemeen Handelsblad* op 24 februari.

De karige berichtgeving werd pas gaandeweg opgevuld. Op 26 februari mocht Jan Zürcher, naaste vriend van Multatuli, in het *Algemeen Handelsblad* uit de doeken doen „hoe hij uit het leven ging: een leven, dat hij nog niet moede was en waarvan hij nog veel had kunnen genieten, als niet het astma, waaraan hij sinds jaren leed, hem vaak halve dagen vreeselijk benauwde (...) Doch verleden Donderdag kreeg hij een heftigen aanval van benauwdheid, die den geheelen dag niet afging en ook vrijdags voortduurde. Dezen nacht sloep hij niet, de morphinepoeder, die zoo vaak reeds hem eenige rust bezorgd had, hielp niet, en hij zeide dan ook nu tot zijne vrouw: „dit is geen bui, dit is het einde". Zaterdagochtend liep hij nog op zijne vrouw steunend uit de slaapkamer naar de canapé op zijn eigen kamer: waas steeds benauwd, zoodat hij weinig sprak, maar als hij iets zeide, was het helder en klaar (...) Om drie uur had de kalmeerende drank, dien de dokter had gegeven, eenige uitwerking, hij werd rustig en viel in slaap (...) Uit dien slaap is hij niet meer ontwaakt, om vijf uur hield de ademhaling op."

In vele gevallen duurde het nog dagen, weken en enkele keer zelfs maanden voordat schrijvend Nederland zich aan herdenkingsartikelen waagde. Multatuli's vijanden hadden sowieso niet

veel behoefte aan ophef. Maar ook velen die hem wat welgezinder waren, leken toch hun aarzelingen te hebben. Wat moest men met deze man, wiens grootheid en talenten onmiskenbaar waren, maar die wel vaak iedereen de stuipen op het lijf joeg met z'n dwarse meningen en excentrieke levensstijl, een man die zich door niets en niemand liet inlijven?

Betoverend boek

Ruim 25 jaar eerder, in 1860, was Multatuli's „Max Havelaar" uitgekomen, een onverwachte en schokkende aanklacht tegen misstanden in Nederlands-Indië. „Het valt moeilijk thans – meer dan een kwart eeuw na het verschijnen van den *Max Havelaar* – zich een eenigszins juiste voorstelling te vormen van den indruk, dien dit machtige boek op de Nederlanders dier dagen maakte", schrijft het *Algemeen Handelsblad* in een herdenkingsartikel op 27 februari 1887.

„Het Indië, dat nu, dank Atjeh-oorlog en suikercrisis, offer na offer vraagt aan het moederland, was toen nog het „prachtige rijk van Insulinde, zich slin-

om zijn Droogstoppel, weenen bij zijn Saidjah, hij bracht ze in verrukking door de aanspraak tot de hoofden van Lebak en deed ze in heilige verontwaardiging dat lied zingen, waarmede Europa zijn boek zou beantwoorden als Nederland doof bleef: „er ligt een roofstaat aan de zee tusschen Oost-Friesland en de Schelde!", aldus de Amsterdamse liberale krant.

Het Dompertje

In de geschriften die volgden, bleek Multatuli de vertolker van een levensgevoel dat brak met tientallen jaren Nederlandse gezapigheid. Z'n ideeën sloten aan bij de maatschappij zoals die zich begon te ontwikkelen: van ambachtsland tot fabrieksgebied, van reservaat van oude, onhoudbare waarheden en tradities tot een open maatschappij met nieuwe, experimentele vormen van denken, van onderwijs.

Vooral de jonge generatie nam het voortouw. Multatuli was in die beginjaren van z'n opgang de held van het schoolgaande en studerende geslacht. De ouderen morden, maar vaak in machteloosheid. Zo richtten behouden-

„Sluimer zacht, geliefde doode! na zooveel wederwaardigheden, na zooveel opofferingen, na zooveel leed, na zooveel miskenning. Uw naam staat opgeschreven in het boek der eeuwen. Uw geest was te groot, uw blik te ruim, uw opmerkingsgave te onbeperkt, uw hart te rein, uw streven te edel om algemeen begrepen te worden".

gerend om den evenaar als een gordel van Smaragd!"..., of prozaïscher maar juist: de kurk, waarop Nederland dreef, het land waar men op de bonne fooi henen toog om als suikervord terug te keeren. Het Nederland dier dagen, voor zoover het niet opging in de moderne theologie, kabbelde wel over vrijen arbeid en staatskultures, maar was toch één in het bewonderen van 't batig slot en van de wijze, waarop men voor de belangen der Javanen zorgde. – En de letterkunde was aan het uitblazen. Geel, Hildebrand en Klikspaan, Potgieter en Bakhuizen van den Brink hadden hun landgenooten op hunne wijze eens flink onder handen genomen, maar schenen uitgepraat. Te midden van die kalme zelfgenoegzaamheid viel plotseling dat bliksemende woord, dat een rilling deed gaan door den lande, gelijk in de Tweede Kamer verklaard werd. Het boek boeide niet, het betoverde. Ik wil gelezen worden, schreef hij, en hij werd gelezen. Wie er eens het oog had ingeslagen werd vastgepakt en meegevoerd (...) Hij liet ze lachen

de Rooms-Katholieken in 1867 het tijdschrift *Het Dompertje van den ouden Valentijn* op, dat fulmineerde tegen al wat vies en voos, nieuw en boos was: de evolutieleer, de vrijmetselarij, de vrijdenkerij, de aanhang van Multatuli en het elektrisch licht. De „oude Valentijn" verklaarde in het eerste nummer de naam „Domper" die hij aan z'n tijdschrift gaf: „Waarom een Domper! Dat wij in de eeuw van verlichting leven, dult geene tegenspraak meer; het is het 2x2=4 van de nieuwere rekenkunde geworden, het moderne evangelie dat op de staatsscholen niet wordt geweerd. Doch het is eene verlichting die even schadelijk is voor de ziel als het electrische licht voor de oogen (...) Dit is het licht waarop ik mijn *Domper* wil zetten."

2 x 2 = 4

Het 2x2=4 van modernen als Multatuli sprak de ouderen niet aan, de jongeren destemmer, meent het *Algemeen Handelsblad* op 27 februari 1887:

„De oudere lezers vonden in zijne

ideeën over 't algemeen een verderfelijke strekking. Zij lazen hem slecht en begrepen hem dientengevolge meestal verkeerd. Maar Multatuli werd schadeloos gesteld door het jonge geslacht. In de hoogste klassen van burgerschool en gymnasium begon men hem te lezen en vóór men een jaar student was, dweepte men niet minder met zijne ideeën dan met zijn eenigen stijl. En geen wonder: jonge, edelmoedige naturen, vol illusie en wilskracht, konden niet anders dan aangetrokken worden door dien idealist, die met een *daad* (de Havelaar-zaak) was begonnen en dus toonde dat het hem ernst was. Daarbij werkte het onderwijs en vooral het middelbaar onderwijs deze Multatulivereering eenigszins in de hand. De hogescholen zorgden voor stortbaden van exacte wetenschappen. Het „twee maal twee is vier en wat daar buiten ligt is uit den booze” zette zich vast in de hersencellen van het opkomend geslacht en de dominee verloor in dezelfde mate terrein als de leeraren het wonnen. En toen dan ook Multatuli kwam, die hoofd en hart beide bevredigde, die de mathe-sis huwde aan poëzie en een geheel moderne levensbeschouwing bouwde op het nooit volprezen twee maal twee is vier, toen vielen honderden jonge mannen hem plotseling bij en schaar-den zich vrijwillig onder zijn vaandel. Daar is toen indertijd menig hard woord gesproken tusschen vaders en zonen.” Het al genoemde *Dompertje van den ouden Valentijn* herinnert zich in 1887: „Aanbidding of vereering wekt navolging, en zoo kwam er een heel ras op van kleine Multatulitjes, die zijn eigenaardige spelling, zijn onsamenvangende stijl, maar vooral zijn denkbeelden als de hunne aannamen en deze in hun kring verspreidden.” Ze bedienden zich van de volgende ingrediënten: „Excentriek te zijn, alles altijd anders te doen dan een ander, op alles schimpen, een hooge verachting te toonen voor alles wat naar orde en regel zweemt, ziedaar het recept tot het verkrijgen van ade-laarsvleugels, dat het Multatuli-monstrum aan zooveel kuikens in den dop heeft nagelaten.”

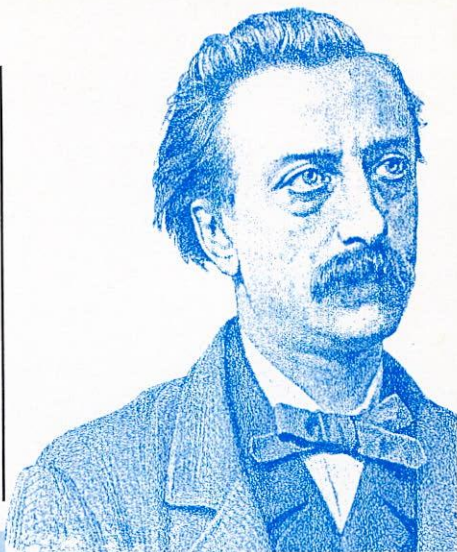
Nederland zweeg

Multatuli was niet zo gelukkig met die bewondering. Hém ging het om recht en waarheid, in Nederlands-Indië, in Nederland, in de hele wereld. „Bewondering, die hij niet vroeg, werd ruimschoots zijn deel; maar de *daeden*, waarom hij smeekte, bleven achterwege”, aldus het *Algemeen Handelsblad*. „Nederland zweeg en is blijven zwijgen.” De bewondering onder de jonge intellectuelen ebde langzaam weg. Multatuli werd links gepasseerd door radikale vernieuwers, en op letterkundig gebied ingehaald door de Tachtigers. Vele bewonderaars veranderden zelfs in bestrijders, toen bleek dat hij ook hen niet spaarde. Het *Algemeen Handelsblad* op 22 februari 1887: „De zelfgenoegzame Hollanders moesten het op elk gebied ontgelden. Niet tevreden met ze te hebben wakker geschud, wierp hij hun zoo lang water in 't gezicht, tot ze in woede ontsprongen. Maar te verwonderen was het dan ook

niet, dat die ontwaakte geestkracht zich vaak tegen den wekker keerde.”

„Een groot profeet”

Er was nog een reden waarvoor de bewondering bij intellectuelen afnam. Al spoedig werd duidelijk dat Multatuli niet altijd zo diepzinnig was als het leek. Het was meer de wijze van zeggen en schrijven die indruk maakte. De bewondering van dié kant maakte plaats voor een verheerlijking aan de andere kant van de maatschappij. Arbeiders en weinig geschoolden ontdekten dat Multatuli in een voor hen begrijpelijke taal schreef. Ze herkenden zijn oproep tot recht en waarheid op maatschappe-

„Hij heeft ons gehoord in wat ons het dierbaarst is, in ons geloof, hij die aan niets geloofde dan aan zich zelf. Door de scheuren van zijn profetenmantel gluurt de hoogmoed. Zijn doodend sarcasme en bittere spot hebben ons reeds te veel kwaad gedaan en menig ontvankelijk gemoed, in laaie vlam geraakt, is verteerd door den vernielenden gloed, dien hij er in ontstak tot het was uitgebrand als een doode krater”.

lijk gebied. Daarom kon het hun wél toelijken of Multatuli met een geheel nieuwe wereldvisie kwam, en of hij een heilig profeet was. „Multatulianen” of „Multatuli-narren” heetten ze om hun „Multatuli-koorts”, die ook wel „mania multatuliana” werd genoemd. Het werd zo erg dat het protestantse blad *De Vrijheid* in 1882 spotten kon:

„In wolken van wierook wordt hij gehuld. *Er is geen God, maar Multatuli is een groot profeet*: dat is de leuze dezer nieuwe sekte. Zij, die van godsdienst niet hooren willen (...) — diezelfde mannen kunnen het toch buiten een zekeren eeredienst niet stellen: zullen we zeggen, den eeredienst van het genie? van het talent? van het apostelschap der vrijdenkerij? (...) Hij is de Messias, die komen zou en de tijd is niet verre meer, dat men hem in zekere kringen als een godheid huldigen zal.” Vandaar dat Lodewijk van Deyssel in zijn in 1891 uitgegeven boek „Multatuli” opmerkte: „Het verschijnsel dezer absolute vereering moet verklaard worden uit den ontwikkelingsstoestand der vereerders. Het zijn meest personen, die wel een ernstige, doch geenszins eene eenigermate universele letterkundige opleiding hebben ontvangen, noch van anderen, noch van hunzelf.”

Maar voor de ontwikkelden was het nieuwtje er af. Het *Algemeen Handelsblad*: „Hij vindt buskruiten uit, die door anderen reeds gevonden waren, en zet zonder winst voor de wetenschap eieren van Columbus overeind — gelijk Busken Huet zegt. Maar dit moet men hem nageven: al zijn de ideeën niet altijd nieuw, origineel uitgedrukt zijn ze steeds.” Want „Multatuli zal blijven leven *door zijn stijl*. Als eenmaal de glans der mode zal gedooft zijn, de stem der populariteit zal zijn weggevallen, ja zelfs de Javaan algemeen stemrecht zal hebben — dan nog zullen Multatuli's werken worden ter hand genomen om der wille van de kunst”, voorspelt het blad. Maar voorlopig is „het „zwakke vleesch” in den lijken van Gotha tot asch gegaan. Maar uit die asch zal de

Multatuli verrijzen, die het nageslacht eenstemmig zal eeren als een der uitnemendste geesten onzer eeuw.” Het blad konkludeert: „Uit een letterkundig oogpunt is zijn sterven dus geen ongeluk. Hij zelf achtte zijn dood zelfs noodzakelijk om aan zijne werken de invloed te geven, dien hij er van verwachtte.”

Sluimer zacht

Uiteraard werd Multatuli in vrijdenkerskringen het hartstochtelijkst herdacht. De *Dageraad* gaf een Multatuli-nummer uit: „Sluimer zacht, geliefde doode!” Ook de *Nieuwe Zaanlandsche Courant* (in de Zaanstreek woonden vele vrijdenkende Multatulianen) ging dwepend met het genie aan de haal, en sprak eveneens van een zachte sluimer. Die was wel nodig „na zooveel wederwaardigheden, na zooveel opofferingen, na zooveel leed, na zooveel miskenning. Uw naam staat opgeschreven in het boek der eeuwen. Uw geest was te groot, uw blik te ruim, uw opmerkingsgave te opbeperkt, uw hart te rein, uw streven te edel om algemeen begrepen te worden”.

Onkruid gestrooid

Het anti-revolutionaire dagblad *De Standaard* hulde zich, na de eerste berichten over Multatuli's dood, nog lang in een stilzwijgen over de betekenis van Multatuli. Dan, op 7 maart, toch nog een herdenkingsstukje, op de voorpagina zelfs. Het begint positief: „*Multatuli*, die heenging, en wiens lijk, echt heidensch, verbrand wierd, was een man van ongemene talent. Zijn taal leefde; zijn overvloeiende gedachtenrijkdom fonkelde als diamant in zijn keurig gekozen woord; hij boeide; hij verwon u; hij sleepte meê”. Wat hij schreef, „greep in het leven in; nam op wat ieder liggen liet; drong zich in uw geheimste gedachte; en bood u in smedige taal heel schoon-gepleisterd filosofisch levensstelsel”. Nog één loftuiting dan: „Multatuli had één zijde van zijn hart die warm was. In zijn deernis met den Javaan lag iets roerends”.

Latere geslachten zullen zijn werk echter zuchtend terzijde leggen, want hij, die „een zegen voor zijn volk en een eere onzes lands had kunnen worden, zal nu op het historieblad niet anders bekend staan dan als man van ongemeen talent, maar die veel zaad van onkruid op den zedelijken akker strooide. In zoveel jeugdige harten heeft Multatuli alle heilige ontwikkeling gesmoord en zijn onkruid gestrooid”. Kortom: „Multatuli schitterde en schetterde, maar hij koesterde en verlichtte niet. En al stierf hij weg en al is zijn lijk in den Gotha-schen gloeioven verbrand, de brand, dien hij aanstak in onze zedelijke huishouding, wordt door niets in zijn vernieling gestuit”.

In letterkundig Nederland was de verslagenheid soms groter. *De Nederlandsche Spectator* opende het eerste nummer na Multatuli's dood met een vet-zwart-omrande pagina. „Het nageslacht zal in hem erkennen den zeer hoog begaafde, die een veelbeteekenden invloed heeft uitgeoefend in staat, maatschappij en letteren, stout oorspronkelijk in den vorm, onafhankelijk van denken, schitterend van vernuft, een kunstenaar van den eerst rang. Wie het voorrecht van zijn omgang hebben genoten zullen hierbij willen voegen, dat hij, geweldig van moed en wilskracht, kinderlijk zacht was in vertrouwen en vriendschap, grenzenloos in opoffering, geene behoeften kennend dan die van het gemoed en den geest (...) Waar anderen zich uitspannen met vermaak was zijn uitspanning te spelen met een kind, of een schaakpartij”.

Multaodi

Kon men bij de rechtzinnige protestanten van „De Standaard” nog waardevolle woorden voor Multatuli vinden, bij de Rooms-Katholieken daarvan geen spoor. Sowieso is het moeilijk in Roomse tijdschriften enige regels, gewijd aan Multatuli's dood te vinden. In de letterkundige tijdschriften wél overlijdensberichten van onbekende zeme-laars en femelaars, en nieuwe lijsten van verboden boeken. Maar zo goed als niets over Multatuli.

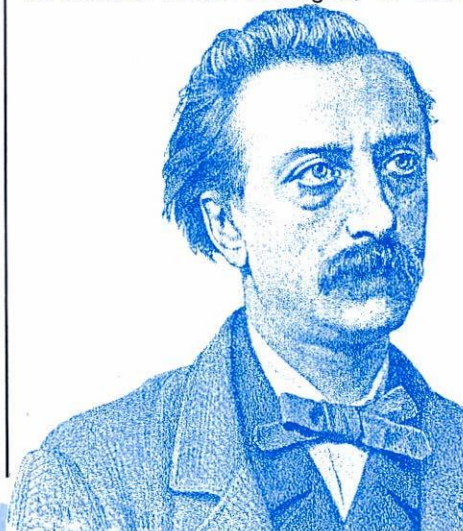
Dat verzuim werd goedge maakt door het Roomse, niet-literaire *Dompertje van den ouden Valentijn*, dat in enkele artikelen Multatuli met huid en haar naar de brandstapel verwees. Hij had

Voor de aanhangers van de „Dageraad” mag Multatuli dan een martelaar en apostel zijn, voor de Rooms-Katholieken zeker niet: „Geen apostel voor ons! Hij heeft ons gehoord in wat ons het dierbaarst is, in ons geloof, hij die aan niets geloofde dan aan zich zelf. Door de scheuren van zijn profetenmantel gluurt de hoogmoed. Zijn doodend sarcasme en bittere spot hebben ons reeds te veel kwaad gedaan en menig ontvankelijk gemoed, in laaie vlam geraakt, is verteerd door den vernielenden gloed, dien hij er in ontstak tot het was uitgebrand als een doode krater”. Onberekenbaar is „het aantal gemoe-deren, waarin hij de kiem des geloofs heeft verstikt door de woekerplanten van zijn gewaagd humaniteitsdwepen en zijn ijskoud atheïsme, dat, in de cyniekste woorden verkondigd, den geloovigen lezer, die zijn boek al eens op-slaat, tot in het diepste der ziel roert”.

Verering

Vreemd vindt „Het Dompertje” de verering die in vrijdenkerskringen opkomt. „Als hij nog leefde, zou hij spotten met de verheerlijking, waarmee zij hem bewierrooken; want hij verachtte ook Dageraadspubliek met groote innigheid; maar toch doen die mannen soms zoo'n onhandigen zwaai met hun wierookvat, dat er vuur valt op hun afgodsbeeld en er gaten in branden”. Zijn niveau bezitten ze in elk geval niet: „Zij raken nog tot aan zijn enkels niet”.

Kortom: „Veel zal er nog over dezen man gesproken en geschreven worden, maar onze meening omtrent hem, die we zouden willen beklagen, is voor

„Het nageslacht zal in hem erkennen den zeer hoog begaafde, die een veelbeteekenden invloed heeft uitgeoefend in staat, maatschappij en letteren, stout oorspronkelijk in den vorm, onafhankelijk van denken, schitterend van vernuft, een kunstenaar van den eersten rang”.

zich in plaats van Multatuli („ik heb veel gedragen”) beter Multaodi („ik heb veel gehaat”) kunnen noemen. Want hij was „een man des haats, die openlijk in leesgezelschappen zijne vuist tegen den hemel balde en zijne vloeken God in het aangezicht slingerde”. In gedachten verplaatst het „Dompertje” zich van 1887 naar 1987: „Hij leefde een eeuw te vroeg, heeft men gezegd: wat een treurige tijd zal het dan zijn, die komen moet!”

goed gevestigd, al doet het ook leed, die oprecht, maar met hardheid uit te spreken. Een grafstede heeft hij niet: trouw aan zijn onchristelijke begin-selen heeft men zijn stoffelijk overschot tot asch verbrand. Al zou de kunst er om treuren, het ware te wenschen dat ook zijn geschriften ten vure werden verwezen, beter dan kwaad te blijven stichten”.

Multatuli werd in de publikatiestroom

na z'n dood nog het meest onderuitgehaald door een lid van z'n eigen familie. Dr. Th. Swart Abrahamsz, neef, publiceerde het geschrift „*Eduard Douwes Dekker, eene ziektegeschiedenis*”, in juli 1888. Daarin probeerde hij op wetenschappelijke wijze aan te tonen dat Multatuli ze niet alle vijf op een rijtje had. Multatuli, aldus de neef, was een zenuwzieke, een lijder aan grootheids-waanzin met een overspannen verbeelding.

Helaas was de kwaliteit van al dit soort geschriften, ook die in Multatuligezin-de kringen, niet bijster hoog. Zo schreef Jan Versluys een rommelig boekje over de schrijver, een samenraapsel van anekdoten, en weerleggingen van mis-verstanden over Multatuli's ongewone levensstijl. Wat anderen presteerden, was al niet veel beter. Al met al valt de oogst aan publikaties tegen, vond columnist *Flanor*, toen hij na meer dan een jaar, in december 1888, nog eens terug-blikte, in „*De Nederlandsche Spectator*”: „De talrijke brochures en artikelen over Multatuli in den laatsten tijd ver-schenen, waren weinig belangrijk”. De balans:

„Als wij al het in den laatsten tijd ge-schrevene samenvatten om ons voor-loopig een denkbeeld te scheppen van de zoo bijzondere persoonlijkheid van Multatuli, dan komen wij tot de slotsom: Multatuli was een man van de daad. Bij hem volgde die onmiddellijk op de ge-dachte, de conceptie, zooals de donder op de bliksemstraal die hem doet rol-len. Slechts waar hem de daad, door gemis aan samenwerking, onmogelijk werd, ging hij er over nadenken en greep naar de pen. Zoo iemand, dan heeft hij *alles* gedaan wat hij *persoon-lijk*, zonder hulp van anderen, *kon* doen. *Alles*: goed en kwaad. Wie is zoo braaf, dat hij in eene eerste opwelling van liefde of van elke andere hartstocht nooit iets heeft gewild, dat niet over-eenkomt met de gewone begrippen der maatschappij? Maar als wij dan traag zijn in de uitvoering van ons willen, door de redeneering verzwakt, of als angst voor men ons terughoudt, dan zijn wij braaf, verbazend, achtenswaardig braaf... uit lauwheid en gebrek aan energie. Dat kende Multatuli niet. Waar hij *kon*, voldeed hij aan den eersten aandrang, zonder daarvan rekenschap te vragen zelf niet aan eigen geweten. De wereld *moet* hem dan ook in vele opzichten veroordeelen; maar toch ge-loof ik, dat hij veel geleefd heeft, dat hij zeer gelukkig is geweest. Wij mogen hem niet meten met de maat, die wij den eersten den besten braven huisva-der aanleggen. Ons oordeel zij zacht nu hij rust van een strijd, die voor ons zulke rijke vruchten droeg. Zulke vruchten groeien niet aan den palmtak des vredes”.

Eén helderziende blik willen we u, tot slot, niet onthouden. *De Amsterdam-mer* van 27 februari 1887 meent dat een standbeeld van Multatuli er zeker zal komen. Daar heeft het blad gelijk in, al zal het wel niet hebben gedacht dat dat pas in 1987 onthuld zou worden...

Frits Stoffels

MULTATULI EN DE TWIJFEL ALS LEVENSHOUDING

door Theodor Holman

De jeugd moet zich oefenen in het bepalen, luidt één van de eerste *Ideeën* van Multatuli.

Ik heb dat idee vroeger niet goed begrepen. Wat bedoelde Multatuli daarmee? Bedoelde hij dat de jeugd zich moest oefenen in het bepalen van een standpunt?

Nou, ik had mijn mening al snel klaar. En als Multatuli dat bedoelde, waarom schreef hij dat dan niet zo op. Oefenen in het bepalen... bepalen van wat? Ongetwijfeld had het iets met afperken te maken. Want wanneer bepaalde men? Als men een stukje land had veroverd en wilde tonen dat dat eigendom geworden was.

Veel later heb ik de schoonheid van deze zin gezien.

Bepalen is meer dan het klaar hebben van een mening, het is ook meer dan afperken. Het omvat iets van richten, nadenken en pas dan formuleren en daar naar handelen.

De jeugd moet zich oefenen in het bepalen, lees ik nu meer bij wijze van motto, teneinde zich een levenshouding eigen te maken. Pas een keuze maken nadat je het van alle kanten hebt bekeken, maar dan ook de consequentie trekken van die keuze.

Het is merkwaardig.

Ik schrijf dit artikel de dag nadat ik in De Balie in Amsterdam W. F. Hermans had beluisterd die daar een lezing gaf. Voor de ingang van De Balie stonden enkele demonstranten die Hermans uitmaakten voor „racist“, omdat hij een paar jaar geleden een bezoek heeft gebracht aan Zuid-Afrika. Toen ik naar binnen wilde, werd ik ook voor racist uitgescholden. Ja, ik was daar wel kwaad over, maar ik haalde m'n schouders op. Opeens keek ik over mijn schouder wie mij eigenlijk uitschold. Verrek, dat was x met wie ik op de middelbare school had gezeten. Ik herinnerde mij hem als iemand die altijd debatteerde, altijd oprecht begaan was met het deprimerende lot van de mensen. Ik zag weer voor mij hoe hij in de aula van onze school een emotioneel betoog hield over de honger in India, want dat speelde toen al en ik begreep niet – maar vond het wel heel mooi – waarom één van de docenten hem na afloop moest troosten, want hij had zichzelf aan het huilen gemaakt.

Ongetwijfeld was hij nu ook begaan met het lot van hen die lijden onder het Apartheidsregime in Zuid-Afrika. Misschien meer nog dan ik voelde hij zich betrokken met wat daar gebeurde. Maar toch vond ik het fout wat hij daar deed. Ik overwoog nog even: zou ik naar hem toe gaan en vertellen hoe ik er over denk en waarom hij volgens mij een verkeerde keuze heeft gedaan door zo agressief te demonstrenen tegen Hermans? Maar het kon niet meer. We moesten naar binnen. De oefening in het bepalen had bij hem een andere uitkomst gegeven. Ofschoon we dezelfde opleiding hadden genoten, had hij zich tot een andere persoonlijkheid ontwikkeld. Maar hij was er tenminste één.

De roeping van de mens, is mens te zijn, schreef Multatuli. Het is ook zo'n uitspraak die ik op het eerste gezicht niet begrijp. Je bent toch mens, hoe kun je je daar nu ook toe geroepen voelen? Maar al op de middelbare school werd deze leus verklaard. Mens-zijn – het klinkt nu als een begrip uit de geitenwollen sociologenwereld – duidde de leerkracht als menselijk-zijn. Je roeping, de taak die je in de wereld hebt, is er een die gebaseerd is op de norm van onze christelijke beschaving. Mens-zijn betekent dat je je niet moet verlagen tot dierlijk gedrag, tot onfatsoen.

Nogmaals: zo duidde de leerkracht het. Ik had daar moeite mee.

Zo Christelijk beschaafd vond ik die Multatuli niet. In een van z'n Ideeën vertelt hij dat hij iemand in de Nes in Amsterdam tijdens een voorstelling had geslagen; hij wilde eveneens keizer van Insulinde worden en tevens staat ergens in een brief dat hij voor een degelijke bewapening is om de orde te handhaven. Aan de andere kant hoorden we in de klas ook hoe goed die Multatuli was. Dat hij de weesjes in Amsterdam een keer op limonade trakteerde en dat hij voortdurend heldendaden verrichtte. Een typische negentiende-eeuwer. Die roeping om mens te zijn – Multatuli zegt het als een stelling.

Ook de ware betekenis daarvan heb ik pas later begrepen. Of laat ik het anders zeggen: ik heb later pas begrepen dat die stelling iets onontkoombars heeft. Het is nu voor mij meer iets in de geest van: wat je ook doet, realiseer je dat je dat als mens doet en dat je daarvan de consequenties moet dragen. Het is ook weer die roep om persoonlijkheid, goedbeschouwd.

Als je het leven van Multatuli zelfs oppervlakkig bekijkt, dan krijg je het beeld van een merkwaardige, vaak verwarrende persoonlijkheid. Maar wel een persoonlijkheid. Iemand met een *bepaalde* manier van leven. Een paar keer verliest hij al zijn geld aan de goktafels in Spa om maar eens een voorbeeld te noemen. Hij dacht werkelijk dat hij een systeem had gevonden om snel geld te verdienen. Hij was roekeloos.

Een korte samenvatting van zijn leven, geeft helemaal een vreemd beeld, maar toch niet erg onrechtvaardig. Hij wilde een bijzonder gymnasiast zijn op het Barleaus. Hij mislukte daar. Zijn vader vraagt hem mee te gaan naar Indië. Multatuli gaat erheen. Wordt daar verliefd op een rooms meisje. Het huwelijk gaat niet door want de schoonvader vindt hem niet serieus genoeg terwijl hij zich nog wel tot het roomse geloof had laten bekeren. Opeens vertrekt hij, wenst ergens een baan bij het Binnenlands Bestuur. Hij zit dan vol progressieve ideeën en raakt dus in conflict. Als hij in Nederland op verlof is, maakt hij er een bende van. Desondanks zoekt hij naar zijn talenten teneinde die uit te buiten. Hij gaat terug naar Indië. *De zaak Lebak* vindt dan plaats. Multatuli zet z'n bestaan weer in. Hij verliest wederom. Keert terug en schrijft de *Havelaar*. Hij is ervan overtuigd dat hij daarmee een verpletterende indruk zal ma-

ken, maar ook dat valt tegen. Multatuli geeft niet op. Hij schrijft z'n ideeën, probeert overal invloed uit te oefenen, maar nooit is het, of wordt het, zoals hij het zich had gedacht.

Zes jaar voor zijn dood schrijft hij: „Als 't leven een schaakpartij was, zou ik zeggen: ik geef de partij op!” De laatste jaren van zijn leven besteedt hij aan het corrigeren van z'n oude werken. Zelf iets schrijven doet hij niet meer.

De persoonlijkheid van Multatuli is er een van iemand die steeds plotselinge beslissingen neemt. Hij is *grillig* – misschien komt dat wel door zijn zoeken naar waarheid. Die had hij namelijk lief boven alles. Hij wilde de waarheid van Lebak naar boven halen, de waarheid van zijn jeugd in Woutertje Pieterse – en hij begreep dat de literatuur een goed middel was om die waarheid naar boven te halen, althans hij besefte dat ie door middel van de literatuur een *beeld* kon geven van de waarheid dat nauwkeuriger was dan de waarheid die opdoemt op grond van feiten. Hij schreef: „*Misschien is niets geheel waar, en zelfs dat niet.*” Hij voelde aan dat waarheid een probleem oplevert vanwege de grote stelligheid, de onontkoombaarheid. Daarom zitten er in zijn „*waarheden*” ook altijd twijfels ingebouwd. Hij draaide de zaak vaak welbewust om; niemand is bij hem daarvoor groot – grote woorden bestonden er dan ook niet voor hem. De andere kant, die juist op de helft van de vorige eeuw zo vaak welbewust niet werd getoond, wilde hij laten zien en de status quo van feiten en meningen wilde hij openbreken door de twijfel.

Ikzelf vind Multatuli iemand met een markante ironische levenshouding, waarin waarheid en twijfel nauw verbonden zijn. Naar mijn smaak zijn waarheid en twijfel eerder elkaars tegenstellingen dan aan elkaar verwant, en daarom zit er iets paradoxaals in het werk van Multatuli. Met grote stelligheid, zo zou je kunnen zeggen, verkondigt hij het nut van de twijfel.

Wat is het toch waardoor auteurs zich steeds weer door Multatuli geïnspireerd voelen?

Ongetwijfeld is het zijn inspirerende manier van schrijven. Zijn romans en zijn ideeën zitten vol gedachten, overwegingen en konklusies. Daarbij had hij een speelse humor en bedreef hij de satire als geen ander, vooral in die tijd. De satire heeft als kenmerk dat het vergroot wat klein is, verkleint wat groot is en meestal is het paradoxaal omdat ook hier weer een waarheid wordt omgekeerd en absurd gemaakt.

Maar meer nog dan zijn manier van schrijven, vermoed ik dat je geïnspireerd wordt door de *mentaliteit* van Multatuli. Hij dwingt je iedere keer tot het innemen van een standpunt. Ikzelf vind bijvoorbeeld niet alle ideeën meer scherpzinnig. Als hij ergens in zijn ideeën zegt: „*Wanneer ge een individu hoort spreken over principes...wees voorzichtig*”, dan doet mij dat al clichématig aan; mijn wantrouwen ten aanzien van het menselijk gedrag is inmiddels al zo groot dat dat niet onderstreept wordt als ik zo iets van Multatuli

lees. Maar het is het hele scala van Multatuliaanse uitingen die zo boeiend zijn. Waar heeft Multatuli zich niet over uitgesproken. Over werkelijk alles heeft hij zijn mening gegeven, zijn gedachten geformuleerd en soms zelfs geprobeerd oplossingen te geven.

Het verzameld werk alleen al doorbladerend geeft je een schitterend beeld over die vorige eeuw. Een eeuw waarin de kerk nog een grote macht had, de koloniale politiek een uitbuitend karakter, en er was nog overal armoede. Marx was er net (Multatuli vond hem geen groot denker) en Freud ontwikkelde zijn psychoanalyse. (Freud had overigens een grote waardering voor Multatuli.) Het kapitalisme tierde welig. Konservatieven en liberalen streden om de macht.

Zijn er nog Multatuli's?

Zijn er nog schrijvers die zich overal over durven uitspreken en een eigenzinnige mening hebben? Schrijvers die niet de literatuur op de eerste plaats stellen, maar een mentaliteit?

Ach, echt somber ben ik hierover niet gestemd. Aan kritische geesten heeft Nederland geen gebrek. Ik meen dan ook dat de invloed van Multatuli zich heeft uitgestrekt over onze kolumnisten en sommige van onze schrijvers. Hugo Brandt Corstius, alias etcetera, heeft iets van Multatuli, maar ook W. F. Hermans. Misschien die wel het meest. Karel van het Reve komt ook dicht in de buurt.

Het is natuurlijk niet vreemd dat de mensen die ik nu noem ook alledrie over Multatuli hebben gepubliceerd. Het zijn ook alle drie geesten die datzelfde paradoxaal van Multatuli hebben; die er behagen in scheppen de zaak eens om te keren en die er ook niet voor terugdeinzen om de boel eens op de hak te nemen of te overdrijven. Net als Multatuli zijn het vaak moralisten, en net als Multatuli gebruiken zij de literatuur om te overtuigen. Het zijn alledrie twijfelaars – in die zin dat zij ook niets voor waar aannemen – en zelfs dat niet. Daarin verschillen zij van mijn oude klasgenoot x die er vast van overtuigd is dat W. F. Hermans een racist is. Die x, die twijfelt niet.

Theodor Holman

God, Nederland en de franje

In vooroorlogse nationalistisch getinte geschriften kon men wel lezen over „het snoer van de drie onverbreekelijke kralen: God, Nederland en Oranje”. Die drie horen – wat je noemt echt ouderwetsch – bij elkaar. Onze guldens en rijksdaalders doen het nog ‘ns dunnetjes over: de Oranje-koningin op de ene kant, het Nederlandse wapen op de andere kant, en „God zij met ons” als rand-schrift rondom. En op 25 december j.l. gingen alle Nederlandse radiozenders om één uur ‘s middags weer over tot de traditionele kerst-show: de koningin moet zo nodig ons duidelijk maken dat God met ons is, dat Christus onze redding is, enz., enz.

Nou mag de koningin natuurlijk geloven wat ze wil. En alle christenen met haar. Ze mogen dat ook verkondigen en aan hun kinderen leren, want per slot van rekening hebben we in Nederland het grote goed dat „godsdienstvrijheid” heet en „vrijheid van meningsuiting”. Waarom word ik dan toch elk jaar weer mateloos geïrriteerd door die stichtelijke vrome woorden van Hare Majesteit?

Kijk, dat zit zo:

Ik ben humanist. Daarmee bedoel ik: ik geloof in de mensen, niet in God. Ik geloof dat mensen met elkaar de taak op kunnen vatten (als ze dat willen) om samen van deze wereld iets zinnigs te maken, iets dat de moeite waard is om voor te leven. Ik weet dat velen het met onze koningin eens zijn, en dus menen dat ons heil in het geloof in Christus ligt. Maar ik weet ook dat velen het met mij eens zijn: dat het aan ons mensen ligt – en aan niets anders – of we samen in een leefbare wereld kunnen wonen. Mijn heil ligt niet in het geloof in Christus, maar in het geloof in m’n medemens.

Ons aller staatshoofd

Ik realiseer me derhalve dat niet alle mensen in ons land gelijkkluidend denken. Dat hoeft van mij ook niet. Ieder mens mag niet alleen, maar **moet** zelfs (!) zelf denken wat hij/zij wil.

En dáárin zit ‘m nou net de angel in het vlees. De koningin is niet de koningin der christenen, niet van de humanisten, noch van de joden; zij is het staatshoofd van héél Nederland. Nou wil ik hier niet treden in de bekende discussie „koninkrijk-of-republiek” (hoe interessant die ook moge zijn), maar ik zit met het staatsrechtelijke gegeven dat Koningin Beatrix op dit moment ons **aller** staatshoofd is (ook mijn staatshoofd), en dat zij daarnaast persoonlijk van levensovertuiging christelijk is. Daar komt nog bij dat we in ons land kerk en staat principieel gescheiden hebben en niemand mogen achterstellen op grond van wat-dan-ook, zeker niet op grond van zijn levensovertuiging. Dat staat zelfs – zeer terecht – met zoveel woorden in artikel 1 van onze Grondwet!

Maar toch mag kennelijk het staatshoofd op de dag dat háár godsdienst een feestdag viert (kerstmis) een propagandaspeech houden voor alle Hilver-

Guus den Besten schreef dit artikelje als column voor de Winschoter Courant-De Noord-Ooster. Het werd echter niet geplaatst. De redactie was er ongelukkig mee, het zou anti-christelijk zijn. Onzin natuurlijk. Het is hoogstens kritisch ten aanzien van onze koningin. En dat ligt nog altijd wat moeilijk bij dagbladen met dalende abonneecijfers.

sumse zenders ten behoeve van háár levensovertuiging. Waar haalt zij dat recht vandaan? Waarom mag zij een promotiepraatje houden ten behoeve van het geloof in Christus? Heeft het christendom méér rechten dan enige andere overtuiging? Heeft de christelijke kerk een streepje vóór op andere (niet-christelijke) overtuigingen, omdat het staatshoofd nou toevallig christelijk is?

Geen vrede

En in die kersttoespraak mag ik dan nota bene een pleidooi aanhoren voor „een rechtvaardige ordening van de samenleving”. Voorts hoorde ik praten over „de angst voor alles wat de ene mens de ander aan kan doen”. En per

saldo ook nog het fraaie: „Waar mensen elkaar (...) buiten spel zetten, (...) daar heerst geen vrede.”

Precies: dáár gaat het nou net om: waar het christelijke staatshoofd een reclamepaatje voor háár overtuiging houdt, daar zet zij de niet-christen buiten spel. En dat zulks geen vrede brengt, zijn haar eigen woorden, zeer ware woorden! Of dit alles strookt met de kerstgedachte, weet zij waarschijnlijk beter dan wie ook!

Ik heb niets tegen het Koninklijk Huis, niets tegen degene die thans koningin is, maar wel tegen het misbruiken van het koninklijke ambt om het christelijke geloof te bevoordelen boven andere overtuigingen. Dan degradeert het koningschap zich tot franje.

Ik WERD
BEVRUCHT
DOOR
HANS
MAAR DACHT
ERBIJ
AAN JOYCE

HANS DACHT AAN PETER

EN ZO
WORDT DAT HUMMELTJE
STRAKS
TOCH NOG
UIT LIEFDE
GEBOREN

Anne

KWARTSLAG

9 februari

Hollands Hoop deel 3 De Flat

Naast het ziekenhuis staat een flat, waar jonge verpleegkundigen wonen. Hoe vullen zij hun dagen, dagdromen en nachten? Samenstelling: Baukje Toonstra. Eindredactie: Ireen van Dits-huizen.

16 februari

Kont tegen de krib deel 2

Mevrouw J. de Bruin was secretaresse op een ministerie. Zij was niet gediend van de avances van haar chef. Toen zij daarover klaagde, werd echter een onderzoek naar háár funktioneren ingesteld. Redaktie en samenstelling: Ageeth Scherphuis, Ingeborg van Tee-seling, Rob van der Linden.

23 februari

Bel and Alex

Een Amerikaanse satire op een driehoeksverhouding

2 maart

Wie wordt er moeder?

Wanneer een vrouw – al of niet samen met een vaste partner – besluit dat ze moeder wil worden kraait daar door-

Studiedag sociale wetenschappen

Op vrijdag 27 februari zal prof. Schuyt een eigenzinnige poging wagen om nieuwe grondslagen te schetsen voor de sociale wetenschappen. Hij gaat er daarbij vanuit dat de sociale werkelijkheid moet worden begrepen als een symbolisch systeem.

Dezer dagen verschijnt van zijn hand een boek over dit onderwerp. Op deze studiedag zal prof. Schuyt zijn inzichten presenteren en ter discussie stellen.

Twee vakgenoten, prof. Swanborn en prof. Goudsblom zullen hierop reageren. De drie wetenschapsbeoefenaars zullen hun inzichten toetsen aan een speciale „case”. Vraag is hoe de sociale wetenschapsbeoefenaar het probleem van voetbalvandalisme moet bestuderen. Voorzitter is prof. Glastra van Loon. De dag begint om 10.00 uur en eindigt om 16.45 uur. Plaats: Internationale School voor de Wijsbegeerte in Leusden. Tel. 033-15020.

RADIO & TELEVISIE

HV - RADIO
Het Voordeel van de Twijfel
maandag van 12.05 tot 13.00 uur
op Radio 5

HV - TELEVISIE
Kwartslag
maandag van 19.12 tot 19.27 uur
op Nederland 2

gaans verder geen haan naar. Anders wordt het als de bevruchting niet langs de natuurlijke weg kan plaatsvinden, maar er een medisch-technische ingreep nodig is in de vorm van in vitro fertilisatie („reageerbuisbevruchting”). Wie besluit er dan wie er moeder gaat worden en is dat rechtvaardig? Hierover praten in Kwartslag: **Willeke Bout**, bestuurslid van de Ned. Ver. voor Reageerbuisbevruchting en moeder van een „reageerbuisbaby”. **Jeannette van Beuzekom**, lid van de werkgroep voortplantingstechnologie van het COC; **Henk Hogerzeil**, gynaecoloog verbonden aan het AMC; **Joke van der Meer**, lid van de Eerste Kamer voor de PvdA en auteur van het boek „Nieuw leven, ander recht”. Samenstelling: Moniek van de Vall en Eveline van Dijk.

Konferentie toekomst

Op 7 en 8 februari zal op de Internationale School voor Wijsbegeerte (ISVW) een conferentie worden gehouden met als thema: „Kijken in de toekomst”. Het zal gaan over de kunst van het voorspellen (prof. Kloek), de praktijk van (drs. Rademaker) en het beleid (drs. Schooneboom). Ook komt de betrouwbaarheid van macro-ekonomische voorspellingen aan de orde (drs. Voorhoeve) en zondag zal discussie plaatsvinden aan de hand van een lezing over toekomstonderzoek en utopisch denken door de in humanistische kring welbekende prof. Thoenes. Meer informatie: 033-15020.

HET VOORDEEL

VAN DE TWIJFEL

9 februari

Argentinië

Jetske Mijs reisde enige tijd in Argentinië rond en keek wat er in het dagelijkse leven veranderd is, sinds de generaals verdwenen zijn. Een reportage. Samenstelling: Jetske Mijs.

16 februari

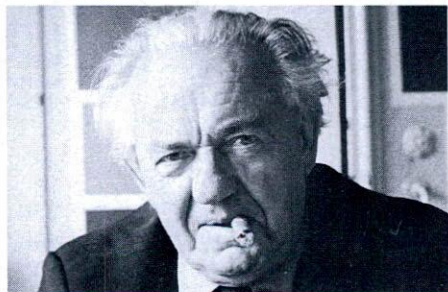
Kont tegen de krib

In samenwerking met HV-TV KWARTSLAG. Interview met de heer Nooteboom, ex-funktionaris bij de VN die om principiële redenen zijn werkzaamheden beëindigde. Samenstelling: Ruud Jans en Ageeth Scherphuis.

23 februari

Geert van Oorschot

In november vorig jaar werd Geert van Oorschot benoemd tot eredoctor aan de Katholieke Universiteit van Tilburg. Aanleiding tot een lang gesprek met hem over zijn werk, zijn persoon en zijn voorbeelden. Samenstelling: Anneke Groen.

2 maart

Magazine

met de vaste HIVOS-rubriek, aktualiteiten en muziek. Samenstelling: Ruud Jans en Rina Spigt.

9 maart

Zimbabwe, deel 1

Eerste van een reeks van vier programma's over Zimbabwe. Rina Spigt reisde enige weken in Zimbabwe rond en bezocht o.a. projecten van HIVOS. Ook sprak ze met een aantal blanke voorheen zeer rijke boerenfamilies over hun perspectieven, nu het land eerlijker verdeeld zal worden. Verder literatuur en muziek uit Zimbabwe. De komende afleveringen van deze serie worden uitgezonden in april en mei, in combinatie met KWARTSLAG. Samenstelling: Rina Spigt.

„Het Humanistisch Perspektief zal nooit voltooid zijn, het mag ook niet verouderen,” zo werd in 1973 vastgelegd. Vier jaar later werd de eerste uitwerking van het Humanistisch Perspektief gepubliceerd. Deze versie is inmiddels sterk verouderd. Reden dus om een nieuwe versie te ontwerpen. HV-voorzitter Rob Tielman deed de eerste voorzet. Veel reacties volgden op zijn voorontwerp. Een commissie werd benoemd om een nieuwe tekst verder te ontwikkelen. Hierin hebben momenteel zitting Rob Tielman, Albert Nieuwland, Hanny van der Sluis, Paul Cliteur en Jan de Leede.

De eerste ontwerp-teksten voor een herziend Humanistisch Perspektief stonden in het novembernummer van de Humanist vorig jaar.

De werkwijze is dat een deskundige wordt verzocht om een eerste ontwerp-tekst te leveren. Deze wordt vervolgens aan de commissie voorgelegd, die dan in overleg met de auteur een nieuwe ontwerp-tekst redigeert. Bij elke tekst hoort een korte toelichting. Deze wordt u op verzoek toegezonden. (030-318145, vragen naar Dini Boer). Alle kritiek is welkom, zowel van leden persoonlijk als van groepen die zich over de tekst hebben gebogen.

U kunt uw commentaar sturen naar het Erasmushuis ter attentie van Jan de Leede (Postbus 114, 3500 AC Utrecht). U heeft nog even de tijd, om precies te zijn tot 1 mei. Maar wacht u niet te lang!

Hoofdstuk politiek

1. Het Humanistisch Verbond kiest voor een rechtsstaat, die is gebaseerd op het beginsel van een democratie, die verankerd ligt in een pluriforme samenleving en in de grondwet.
2. Op grond van de essentiële verbondenheid van ieder individu met de samenleving mag van ieder individu een zelfstandige belangstelling voor en deelname aan de politieke besluitvorming worden verlangd.
3. De politieke partijen zijn de eerstverantwoordelijken voor een adequaat functioneren van de democratie. Daartoe kunnen ook het referendum en andere vormen van volksraadpleging een bijdrage leveren. Vanuit humanistisch gezichtspunt is het van groot gewicht dat de mogelijkheid voor staatsburgers om aan de politiek te participeren niet alleen formeel voor iedereen even groot is maar ook feitelijk. Dit is nu niet het geval. De mensen die politiek actief zijn, zijn naar hun sociale positie gerekend, steeds minder representatief voor de bevolking als geheel. Het HV zal ernaar streven dat politieke partijen, actiegroepen en alle overheden veel meer moeite doen om de deelname aan de politieke meningsvorming en besluitvorming mogelijk te maken.
4. Burgerlijke ongehoorzaamheid is alleen aanvaardbaar in het geval van ernstige tekortkomingen in het functioneren van de politieke besluitvorming.
5. Vanuit humanistisch gezichtspunt zou een volmaakte politieke orde er een zijn waarin beslissingen genomen worden op basis van argumenten en niet op basis van macht. In onze huidige democratie zijn echter allerlei tendenzen waarneembaar die in een omgekeerde richting gaan. Het HV zal ernaar streven dat het element van de redelijke discussie in de politieke menings- en besluitvorming meer gewicht gaat krijgen.
6. T.a.v. de politieke meningsvorming richt het HV zich op het poneren van ethisch gefundeerde uitspraken. Het HV neemt niet deel aan de georganiseerde politieke machtsvorming. Het wijst politieke partijvorming, die is gebaseerd op één bepaalde levensovertuiging af omdat daardoor onvermijdelijk alle overwegingen, die leiden tot een politieke mening, niet evenwichtig tot hun recht komen. Een bepaalde interpretatie van levensbeschouwelijke argumenten krijgt daardoor een onevenredig zwaarte en wordt ook dikwijls als een onbespreekbaar argument gebruikt.
7. Er is een spanningsverhouding tussen het terrein van de levensovertuiging en dat van de politiek. De politiek is gericht op het besturen van de samenleving; de levensovertuiging op de zingeving aan de relaties waarin de mens staat: de relatie van de mens tot de aarde en de kosmos, van mensen onder elkaar en van de mens tot zichzelf. Die zingeving wordt bepaald door de waarden, waarvoor een bepaalde levensovertuiging kiest. Het besturen van de samenleving wordt aan die waarden getoetst én put uit die waarden zijn inspiratie.
8. De aanvaarding van het beginsel van de scheiding van kerk en staat neemt niet weg dat de overheid een bijdrage dient te leveren aan de mogelijkheden waaronder levensbeschouwelijke organisaties kunnen functioneren, evenwel zonder daarbij enige inhoudelijke verantwoordelijkheid op zich te nemen.
9. Een bijzonder deel van het besturen van de samenleving bestaat uit wetgeving met betrekking tot de persoonlijke levenssfeer. T.a.v. deze wetgeving geldt dat de persoonlijke levenskeuze steeds gerespecteerd dient te worden met inachtneming van de belangen van andere individuen.
10. Het HV staat een politiek voor die is gericht op het realiseren van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

HUMANISTISCH PERSPEKTIEF

Hoofdstuk ecologie

reeds in gang zijnde ontwikkeling van een milieukatastrofe dient te worden gekeerd door een ingrijpende verandering in onze leef- en denkstijl.

at betekent:

1. Een gebruik van de natuur dat is gericht op het behoud en herstel van natuurlijke evenwichten.
2. Een vervangen van de ideologie van de groei-ekonomie door een leren leven met een ekonomie van het genoeg, in sommige opzichten zelfs van een materiële versobering.
3. Een wereldbevolkingspolitiek die gericht is op een afname van de wereldbevolking, met name in de grote bevolkingsconcentraties en in de gebieden met een hoog consumptienivo. Daarbij dienen geen dwangmaatregelen te worden gebruikt.
4. De toepassing van nieuwe technologieën dient steeds te worden getoetst aan de gevolgen voor het milieu op korte en lange termijn.
5. Doorlopende en actieve voorlichting over de wijze waarop ons leefmilieu thans wordt ondermijnd en leven op deze planeet binnen afzienbare tijd door menselijk toedoen onmogelijk wordt gemaakt.
Op stervende bossen volgen stervende mensen en dieren.
6. Een actief milieubeleid van de overheid, dat wordt gevoed door het besef van verantwoordelijkheid voor het leefmilieu van de burgerij en gestimuleerd door de werkzaamheden van milieu-aktiegroepen. Bij de afweging van waarden en doeleinden van het overheidsbeleid behoort de zorg voor het leefmilieu tot de hoogste waarden.
7. Het ontwikkelen van een ecologisch bewustzijn bij alle mensen op deze planeet.
8. Het bevorderen van een milieu-bewuste persoonlijke leefstijl.

Hoofdstuk recht

1. Recht is gedwongen redelijkheid. Met redelijkheid moet men royaal zijn. Met dwang moet men zuinig zijn.
2. Het recht is een middel – maar niet het enige – om menselijke zelfbeschikking te beschermen of medemenselijkheid te bevorderen. Het recht vormt echter ook een bedreiging voor medemenselijkheid en zelfbeschikking.
3. De dwang van het recht moet voorspelbaar en begrijpelijk, controleerbaar en redelijk zijn.
4. Rechtsregels zijn nooit vanzelfsprekend. Wie een rechtsregel in wil voeren of in stand wil laten, of de naleving van een regel wil afdwingen, zal daarvoor goede argumenten moeten hebben. Wanneer redelijke argumenten in een vrije discussie niet iedereen overtuigen, mag een meerderheid beslissen. Daarbij dient die meerderheid de rechten van de minderheid te respecteren en rekening te houden met de wensen en de belangen van die minderheid.
5. Het verbod van diskriminatie, het recht op vrije meningsuiting, het recht op een vrije persoonlijke levenssfeer en de andere in grondwet en internationale verdragen vastgelegde mensenrechten zijn slechts een minimum-garantie van de menselijke zelfbeschikking. Dat iets niet in strijd is met de rechten van de mens, betekent nog niet dat het goed is.
6. Gestreefd wordt naar een internationale rechtsorde, die gebaseerd is op het non-diskriminatiebeginsel, de individuele vrijheden en een eerlijke verdeling en instandhouding van de rijkdommen van de aarde.
7. Voorkomen is beter dan bestraffen. Het voorkomen van onrecht is ieders verantwoordelijkheid. Als straf werkelijk nodig is, wordt de voorkeur gegeven aan een sanktie (zoals dienstverlening) waar zowel de dader, als het slachtoffer, als ook de rest van de maatschappij wat aan heeft. Daarom moet de duur van vrijheidsstraffen zoveel mogelijk worden beperkt en worden de doodstraf en de levenslange gevangenisstraf verworpen.
8. De leeftijd waarop men meerderjarig wordt, moet verlaagd worden van 21 tot 18 jaar. Ook mensen jonger dan 18 jaar moeten zoveel mogelijk de rechten krijgen die nodig zijn om hun leven naar eigen inzicht in te richten. In dit verband dient de strafbaarstelling van seksuele handelingen met personen jonger dan 16 jaar te worden gewijzigd in seksuele handelingen met personen, die niet in staat geacht kunnen worden voor hun eigen belangen op te komen.
9. Het recht om te leven en om een achte dood te sterven wordt erkend. Het zorgvuldig verlenen van hulp bij het beëindigen van ernstig lijdend leven dient niet langer strafbaar te zijn.
10. Het uitgangspunt in de wetgeving dient het individu te zijn, ongeacht de aard van eventuele relaties. De wetgever moet er wel rekening mee houden dat mensen soms verantwoordelijkheden voor elkaar of voor anderen op zich nemen, een dergelijke verantwoordelijkheid dient echter niet het automatische wettelijke gevolg te zijn van het samen in het huis wonen.
11. In wettelijke regelingen en openbare beroepscode dienen garanties te worden opgenomen tegen misbruik van registratie van persoonlijke gegevens. Ieder dient inzage te kunnen hebben in de over hem of haar vastgelegde gegevens.
12. De overheid dient met inachtneming van het non-diskriminatiebeginsel ruimte te laten voor levensbeschouwelijke pluriformiteit. De woorden „bij de gratie Gods” en andere verwijzingen naar „God” dienen niet langer gebruikt te worden in van de overheid afkomstige stukken.

HOOFDBESTUUR WIL BELEID KONTINUEREN EN VERSTERKEN

Het hoofdbestuur heeft zich in december en januari al intensief beziggehouden met de voorbereiding van ons tweejaarlijks kongres, op 23 en 24 mei dat in Rotterdam zal worden gehouden.

Vanuit de gemeenschappen zijn een aantal kongresvoorstellen binnengekomen die – voorzien van pré-adviezen van het hoofdbestuur – in de februari-uitgave van het kaderblad „Humus” zijn opgenomen. De voorstellen hebben voor een groot deel betrekking op de gewenste draagvlakverbreding. In Humus staan ook de namen en achtergronden vermeld van voorgedragen kandidaten voor het nieuwe hoofdbestuur. Mocht u Humus (nog) niet ontvangen, dan kunt u desgewenst een gratis exemplaar aanvragen bij het Centraal Buro in Utrecht.

Na een intensieve voorbereiding in de beleidsplatforms is in het hoofdbestuur ook een beleidsnota voor de jaren 1987 tot 1989 vastgesteld. Dit werkstuk geeft in globale lijnen aan hoe het hoofdbestuur zich voorstelt dat het Humanistisch Verbond de komende jaren verder gaat. Tegelijk geeft de nota een samenhangend overzicht van de werkzaamheden op de verschillende beleidsterreinen, de ontwikkelingen en knelpunten daarin.

Het motto van de beleidsnota is „kontinueren en versterken”. De afgelopen kongresperiode is een start gemaakt met de uitvoering van een grondige reorganisatie van zowel beleids- als werkorganisatie. Het hoofdbestuur stelt voor nu eerst verder te werken aan de voltooiing van dit proces en voert te bouwen op de beleidsprioriteiten die het vorige kongres heeft gesteld. Geen hoogdravende nieuwe plannen dus, maar eerst dóórgaan met versterken van de vereniging en draagvlakverbreding.

De gemeenschappen krijgen de beleidsnota automatisch toegezonden, maar ook

HET HV GEBEUREN

belangstellenden kunnen de nota opvragen bij het Centraal Buro, tegen kostprijs. Stort daartoe f 5,- op giro 58 van Humanistische Pers te Utrecht, onder vermelding „Beleidsnota '87-'89”.

Na vele jaren krijgt het kongres eindelijk weer een bijna sluitende begroting voorgesteld. Dit is het resultaat van een voorzichtig financieel beleid en de gelukkig weer langzaam toenemende nieuwe ledenstroom. Voor het eerst sinds jaren nam het netto-resultaat ledenverloop in 1986 weer toe (325 méér leden). Vooral tegen het einde van het jaar kwamen er veel nieuwe aanmeldingen binnen dat liep in januari nog altijd door. Niettemin is het los van de bovengenoemde organisatorische en inhoudelijke redenen ook om financiële redenen verstandig om nu geen nieuwe projecten te beginnen, want voorlopig is er nog even geen geld voor. Wanneer de doelstellingen van versterking van de vereniging en ons maatschappelijk en financieel draagvlak in '87 en '88 worden gerealiseerd, zouden weer middelen beschikbaar komen om nieuwe activiteiten te ontplooiën, waaronder de verdieping van de humanistische levensovertuiging. In dat kader zullen de beleidsplatforms een onderzoeks- en bezinningsplan voorbereiden voor de periode 1989-1995.

Bert Boelaars

HOMOWERKGROEP

De homowerkgroep van het HV meldt een wisseling van de wacht. Joep Schrijvers (29) is Ben van Hoeij als voorzitter opgevolgd. De nieuwe voorzitter is androloog van beroep en was reeds een tijd actief op homo-emancipatorisch gebied. Joep Schrijvers is te bereiken op: Boris Pasternakstraat 51, 1102 TA Amsterdam. Tel.: 020-953743.

Nog meer nieuws van het homofront. Per 1 januari is Dick Metselaar voor één dag per week aangesteld als HV-funktionaris ten behoeve van het homowerk.

Receptie en cadeau voor scheidende voorzitter

Op zondag 24 mei, de tweede dag van het kongres, draagt Rob Tielman de voorzittershamer van het Humanistisch Verbond over aan Jan Glasstra van Loon.

Tien jaar hebben Rob Tielman en het Verbond dan lief en leed met elkaar gedeeld. Waarschijnlijk zijn er velen onder u die na jarenlange samenwerking Rob Tielman graag persoonlijk willen bedanken. Dat kan. Zondagmiddag na afloop van het kongres, om 16.00 uur, is er in Café Engels in Rotterdam een receptie voor de scheidende voorzitter. Daar kunt u onder het genot van een hapje en drankje afscheid nemen van de (dan voormalig) voorzitter. Daar kunt u ook getuige zijn van de uitreiking van HET CADEAU.

Hoe leuk het ook is een huis vol flessen en bloemen te krijgen, leuker leek het ons nog om Rob met z'n allen één groot cadeau te geven. Daar-

voor heeft het Humanistisch Verbond een gironummer opengesteld; daar kunt u met uw giften terecht. U kunt uw bijdrage storten op gironummer 197930 ten name van het Humanistisch Verbond Utrecht, onder vermelding „cadeau voorzitter”. Als u het geld stort namens bijv. een gemeenschap, zet u dat er dan alstublieft bij! Zodra we daar meer over kunnen melden, leest u de precieze gegevens over de afscheidsreceptie van Rob Tielman in de Humanist (IC)

UIT DE KRANT VERNOMEN

De leden van het HV hebben „uit de krant” vernomen wie als opvolger van Rob Tielman is voorgedragen. Het hoofdbestuur heeft voor deze wijze van bekendmaken gekozen, omdat het de berichtgeving zoveel mogelijk in eigen hand wilde houden. De kans was namelijk groot dat het nieuws eerder zou uitlekken dan dat bekendmaking in Humanist mogelijk was (in januari verscheen dit blad namelijk niet). Het hoofdbestuur hoopt op begrip hiervoor. (BB)

EVEN VOORSTELLEN

Sinds 1 november is er eindelijk weer een HV-publiciteitscoördinator. Het is Ingrid Cramer (35). Zij studeerde politieke wetenschappen in Leiden, werkte als journalist bij het Leidsch Dagblad en trad in 1979 in dienst bij de Industriebond NVV, nu FNV als journaliste en voorlichtster.

Zij werkt drie dagen per week voor het HV, waarvan één dag vast voor de radio & televisiedienst.

HVO-LESBOEKJE VERSCHENEN

„Dat mag ik toch zeker zelf weten...!? is de eigenwijze titel van een boekje dat de stichting Humanistisch Vormingsonderwijs (HVO) heeft uitgegeven. Het is een boekje dat gaat over humanisme en is bedoeld voor leerlingen in de bovenbouw van de basisschool. Met dit boekje hoopt de HVO in de behoefte te voorzien aan geschikt lesmateriaal over het humanisme

Het boekje van 28 pagina's bevat veel stripachtige tekeningen. De prijs is f 3,- per stuk. Als u er 10 of meer bestelt betaalt u f 2,50 per stuk. Wilt u er 30 of meer hebben,

dan zakt de prijs tot f 2,- per stuk (Prijzen zijn inclusief porti.) U kunt de HVO-lesboekjes bestellen door het bedrag over te maken op giro 430233 t.n.v. Publikaties HVO te Utrecht o.v.v. titel en gewenst aantal.

De Humanistische Stichting voor Ouderen te Hoogeveen beheert het verzorgingstehuis "Jannes van der Sleedenhuis" (met 150 bewoners) en 62 bij dit huis behorende bejaardenwoningen voor zelfstandige bewoning.

Het bestuur van de behorende stichting roept kandidaten op voor de functie van

humanistisch geestelijk raadvrouw/man voor 12 uren per week (met eventuele uitloop naar 16 of 20 uur)

De humanistisch geestelijk raadvrouw/man treedt in dienst van de Humanistische Stichting Geestelijke Verzorging te Utrecht.

Werkzaamheden:

- het zorgdragen voor een aanbod van geestelijke verzorging ten behoeve van de bewoners;
- het leveren van bijdragen ter bevordering van het leef- en werkklimaat, in samenwerking met directie en staf.

Gevraagd:

- een (nagenoeg) afgeronde opleiding aan het Humanistisch Opleidings Instituut.

Salariëring overeenkomstig de bestaande richtlijnen.

Informatie over de functie kunt u verkrijgen bij de heer P. Waninge, directeur van het Jannes van der Sleedenhuis, tel. 05280-66944 en bij mevrouw M. van der Schaaf, namens het Humanistisch Verbond, tel. 030-318145.

Selectie en aanstelling geschiedt in overleg met het Humanistisch Verbond.

Sollicitaties dienen, binnen drie weken na verschijnen van dit blad, gericht te worden aan het bestuur van de Humanistische Stichting voor Ouderen, t.a.v. dhr. P. Waninge, directeur, Postbus 379, 7900 AJ Hoogeveen.

jannes
van der sleedenhuis
Eisenhowerstraat 10, 7901 AH Hoogeveen.

HET HV GEBEUREN

HVO ALS WAARNEMER BIJ NABS

De Stichting Humanistisch Vormingsonderwijs (HVO) zal voor een periode van drie jaar als waarnemer deelnemen aan het bestuur van het NABS. Dit is een overkoepelend samenwerkingsverband voor het algemeen bijzonder onderwijs. Ook zal een HVO-vertegenwoordiger betrokken worden bij het voorbereidend overleg voor de NABS-delegatie. Deze wisselt maandelijks van gedachten met de minister van onderwijs.

GEMEENSCHAPS- NIEUWS

Amsterdam: Dinsdag 10 februari om 20.00 uur spreekt een vertegenwoordiger van de Anne Frank Stichting over het werk van de stichting en het project Racismebestrijding. Plaats: Reynier Vinckeskade 64, Amsterdam.

Bussum: Ir. W. Beekman, directeur beheerszaken van het Beatrix-Ziekenhuis te Gorcum spreekt over „Ethiek en Gezondheidszorg“ op zondagmorgen 22 februari om 10.30 uur. Plaats: Hotel Jan Tabak, Bussum.

Dordrecht: Zondag 8 februari om 10.30 uur houdt Dr. Frans Bijlsma, patholoog-anatoom en publicist van letterkundig werk, een lezing over „Celiologie en ethiek“. Plaats: De Schakel, Albert Cuypsingel 341, Dordrecht.

Eindhoven: Zaterdag 15 februari om 11.00 uur leidt W.C. Fiege dit ontwerp „Leven zonder antwoord“ (Inte-

graal humanisme in deze tijd) in. Plaats: Wijkcentrum „De Ronde“, Tongelresestraat 146, Eindhoven.

Den Haag/Wassenaar: donderdag 26 februari om 20.00 uur is er een discussieavond met als thema: Emancipatie, hoe staat het daar nu mee? Prof. mr. J. Soetenhorst – de Savorin Lohman (hoogleraar rechtssociologie aan de universiteit van Amsterdam) zal een inleiding houden.

Plaats: Humanistisch Centrum, Laan Copes van Cattenburgh 72, Den Haag. **Meppel/Steenwijk** organiseert op dinsdag 17 februari om 20.00 uur een bijeenkomst over het onderwerp: Burgerlijke Ongehoorzaamheid. Ook aanwezig is Henk Bos, voorzitter van het Humanistisch Vredesberaad. Hij zal een inleiding houden. Plaats: Fong Sheng, Stationsweg 9, Meppel.

Rotterdam: Op zondag 15 februari om 10.30 uur vertelt Mr. A. Warburg „Iets over straffen“. (i.s.m. De vrije Gedachte). Zondag 15 februari om 10.30 uur. Plaats: Humanistisch Centrum, Provenierssingel 48, Rotterdam.

Soest-Baarn: Donderdagmiddag 12 februari om 14.00 uur is er een gespreksbijeenkomst in Baarn. De heer A. van Kreveld houdt een inleiding over „een atoompil?“. Plaats nadere inlichtingen bij de sekretaris mevrouw P. van Kleef-Beck, tel. 02155-13645.

Velsen: Op woensdag 25 februari om 20.00 uur komt Erik van der Hoeven, ex-bestuurslid van de stichting Socrates praten over het onderwerp „De maatschappelijke functie van de levensovertuiging“. Plaats: gebouw Velsersduin, IJmuiden.

Wageningen: Zondag 15 februari om 10.30 uur spreekt Dr. E. Wierz-Boudewijn (gepromoveerd in theaterwetenschappen) over „Theater als middel in de strijd voor de vrede?“ Plaats: UVV gebouw Salverdaplein, Hoek Kapelstraat, Wageningen.

West-Brabant: Maandag 9 februari om 20.00 uur leidt Piet Bruyn, actief in de NVVE, een discussie over euthanasie. Plaats: Bejaardencentrum de Ypelaar, Overakerstraat 111, Breda.

Karin Scholtz

OP LOKATIE 1

Gevangen in elkaars blik praten we de Taal der Liefde, een geheimtaal – warrig en aanstellerig. Ik noem hem „mijn jongetje, mijn lieve guppekop met je zachte oortjes”. Hij antwoordt met een klankgedicht waarbij het Hooglied verbleekt en waaraan Paul van Ostaijen (1896-1928) nog een puntje kan zuigen:

uihe-oooooh
rrrrriu
jahûh
WHA!!!

bwvf...bwvfhu...

De jonge podiumdichter Thijs Meinderts (1986-?) fluistert, zegt, schreeuwt zijn dadaïstische poëzie, liggend op zijn rug, spartelend met armen en benen. Hij bedoelt helemaal niets met de tweede regel, beeldspraak en dubbele bodem zijn hem vreemd, hij schrijft geen wanhopige brieven naar Querido of de Bezige Bij. Hij valt samen met zichzelf, een buitenwereld kent hij niet.

En ik?

Ik draag mijn dichtertje op handen en

neem hem mee op „Reis door mijn kamer”. De route ligt vast en loopt rond.

We vertrekken bij het Monument voor Winnie-the-Pooh, een kleurenposter waarop de populairste boekebeer met Tigger aan het ontbijt zit. Honing schaft de pot. „Tigger lust alles”, leg ik Thijs uit. „Behalve honing, maar verder lust-ie alles. Nu ja, eikels dan niet... en distels, distels vindt-ie ook niet lekker.”

Thijs lacht. Hij is nu nog aan de fles, maar ik vermoed in hem een toekomstige bondgenoot van Tigger.

Thijs? Thijs lust alles als het maar franse

frietjes van McDonalds zijn. Met mayonaise. Verder gaat de reis, alweer langs een beer. We zullen er nog minstens vijf tegenkomen. Wat maakt een beer als knuffeldier toch zo populair? Is het zijn aaibaarheidsfactor? Of is het die onmogelijke combinatie van zijn kracht en zijn goeïghed? De beer als archetype van de Ideale Vader: groot en sterk en lief.

Tussen de beer en het raam is plaats genoeg voor een demonstratie van de vliegende schaar van Pietje Keizer. „Wie dat was Thijs?”

Geen antwoord.

„Ach jongen, jij moet nog zoveel leren”, zeg ik terwijl ik naar het raam loop en het gordijn een eindje opzij schuif. Thijs kijkt naar buiten en luistert als elke avond naar het Verhaal van de Ster. Ik heb het verhaal al verzonnen toen Thijs

zich naamloos nog wentelde en keerde in de schoot van zijn moeder. „Zie je die ster daar Thijs? Dat is een heel bijzondere ster. Je kan hem nog wel zien schitteren, maar toch is hij er niet meer. Die ster, Thijs, is eigenlijk net zoiets als opa, de papa van papa. Jaren geleden, lang voor jij geboren bent is opa doodgegaan, uitgedoofd als een ster, maar het licht dat hij uitstraalde is nog altijd te zien.”

Godverdomme, wat heb ik mijn vader gemist de dag dat mijn zoon is geboren.

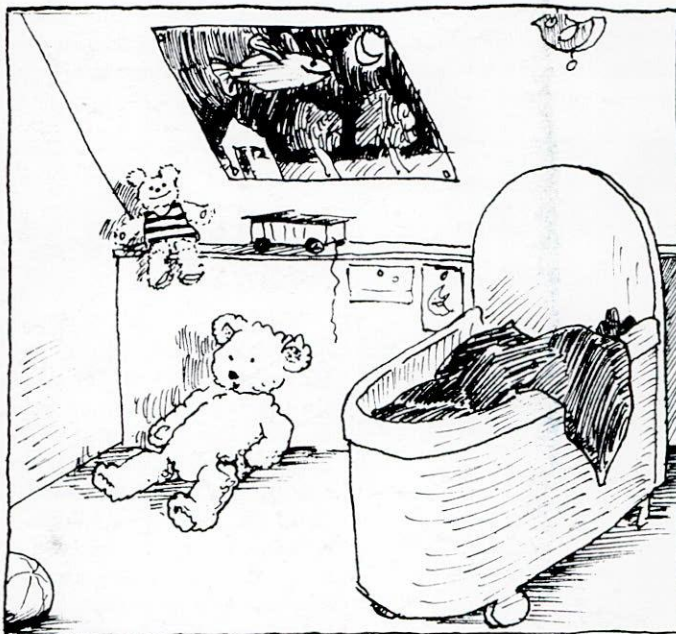
Ik schuif het gordijn weer dicht en loop naar het volgende reisdoel: twee van vilten stof gemaakte schilderijtjes die – het valt me nu pas op – evenals de overige versieringen aan de wand op gemiddelde ooghoogte van volwassenen hangen. De kamer van Thijs is van zijn vader en moeder. Er hangt een poster van Winnie-the-Pooh, niet omdat Thijs dat leuk vindt – hij denkt nog slechts in termen van honger – maar omdat zijn moeder en ik onvoorwaardelijk fan zijn van de Bear-of-Very-Little-Brain. Aan de muur geen Fabeltjeskrant-behang („dat vind ik le-

lijk”), voor het raam geen Dick Bruna-gordijn („dat hangt in elke kinderkamer”).

En Thijs? Thijs slaapt en eet en poept en plast onder alle omstandigheden. „Thijs”, fluister ik in zijn oor terwijl we langs „met je giechel in de spiegel” lopen, „dit is jouw kamertje. Zie het te veroveren, zet het naar je hand.”

Ik ken de draagwijdte van mijn uitspraak. In tegenstelling tot volwassenen die gebukt gaan onder de dictatuur van de originaliteit, willen kinderen het liefst zijn als iedereen en in een flits zie ik Thijs de poster van Winnie-the-Pooh

de kinderkamer

verscheuren en een affiche ophangen van Heman, Master of the Universe.

We lopen onder de lamp door („Kijk eens Thijs, de maan!”) passeren een aap op een ezel en een vliegende vis en komen dan aan bij het eindpunt van de reis: het bedje. Thijs is nu een vliegtuig en landt in glijvlucht onder de dekens tussen Harige Harrie en Lappen Toos in, een beer en een eend, genoemd naar de gevers.

„Welterusten gozertje”, zeg ik en zet zijn slaapmuziekje aan. „Goeienacht”, zing ik mezelf de kamer uit. Op zolder blijf ik even staan luisteren. Hij is stil. Snel loop ik de trap af. Precies op tijd voor de Bill Cosby Show.

tekst: Koos Meinderts
illustratie: Annette Fienieg